

Ἡ Θεολογία τοῦ Σταυροῦ μέ τόν Ἐσταυρωμένο στήν Ἁγία Τράπεζα

Παν. Δ. Παπαδημητρίου, α' ἔκδοσις, 6/12/2024

1 Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΣΤΑΥΡΩΜΕΝΟΥ ΣΤΗΝ ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός μᾶς εἶπε ὅτι «**ὅς οὐ λαμβάνει τὸν Σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω Μου, οὐκ ἔστι Μου ἄξιος**», Ματθ. ι' 38.

Ἄρα ὁ Χριστιανός, σὲ ὄλην του τὴν ζώην λαμβάνει τὸν Σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω ἀπὸ τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν μας. Δηλ. ὁ Χριστιανός, λαμβάνων τὸν Σταυρὸν, ἀκολουθεῖ στὰ ἀχνάρια τῆς ἐπίγειας ζωῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν διδασκαλιῶν καὶ ἐντολῶν Του,¹ δι' οὗ Σταυροῦ ἡμῖν κόσμος ἐσταύρωται καὶ ἡμεῖς τῷ κόσμῳ.²

Γιὰ αὐτὸ ὅταν πεθαίνει ὁ Χριστιανός, στὸν τάφο του πῆγνυται ὁ Σταυρός τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, «τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου»,³ ποὺ κουβαλοῦσε μέ τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ σὲ ὄλην του τὴν ζωή, ὁ ὁποῖος Σταυρός εἶναι ἐπίσης ἡ σύνοψη ὄλων τῶν διδασκαλιῶν καὶ ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ μας, εἶναι ἡ σφραγίδα ὅτι αὐτὸς ἦταν (ἐν δυνάμει, μακάρι καὶ ἐν πράξει) ἀληθινός Του μαθητής, εἶναι ἡ ἐλπίδα τοῦ Χριστιανοῦ καὶ τῶν νεκρῶν ἢ ἀνάστασις.⁴

Γιὰ αὐτὸ ὄλοι οἱ Ὁρθόδοξοι ἔχουν τὸν Σταυρὸν τοῦ Κυρίου στὸν Τάφο τους.

Πρωτίστως, ὄλοι οἱ Μάρτυρες, καὶ ὄλοι οἱ Ἅγιοι εἶχαν/ἔχουν τὸν Σταυρὸν τοῦ Κυρίου στὸν τάφο τους ἀνέκαθεν, μαρτυρούμενον ἤδη ἀπὸ τὰ παλαιοχριστιανικὰ χρόνια. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος τό 320 μ.Χ. ἔμπηξε στήν Ἁγία Τράπεζα πάνω ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου Σταυρὸ βάρους 68 κιλῶν ἀπὸ ἀτόφιο χρυσάφι, βλ. §2.1, καὶ ὄλο τό §2.

Βλ. ἐπίσης, τὴν ἐνότητα «Σταυρὸν πηχθῆναι ἐπὶ τῆς τιμίας Τραπεζῆς (6ος αἰ.)», §2.4.

«Οἱ Μάρτυρες εἶναι οἱ πρῶτοι Ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας. [...]. Ἐν τοῖς κοιμητηρίοις τὸν περίξ τοῦ Τάφου ἐκάστου Μάρτυρος χῶρον περιέβαλλον καὶ ἐστέγαζον δι' οἰκοδομῆς, ἢ ὁποῖα κατὰ τὰς

¹ βλ. Ἁγίου Λουκά Ἀρχιεπισκόπου Κριμαίας, *Σήκωσε τὸν Σταυρό σου καὶ ἀκολούθησε τὸν Χριστό*, Πηγὴ ζωῆς. Πρόσβαση 30/11/2024.

² Γαλ. ε' 14.

³ Ματθ. κδ' 30.

⁴ Ἁγ. Ἰωάννης Χρυσόστομος. «Σταυρὸς Χριστιανῶν ἐλπίς, σταυρὸς νεκρῶν ἀνάστασις, ...», [PG 50, 819].

τρεις αὐτῆς πλευρᾶς εἶχεν ἀψίδας. Αἱ οἰκοδομαὶ αὗται ὀνομάσθησαν **Μαρτύρια**, ἕκαστον δὲ αὐτῶν ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ οἰκείου Μάρτυρος (Μαρτύριον τοῦ τάδε Μάρτυρος). **Ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ Τάφου τοῦ Μάρτυρος ἐτελείτο ἡ Θεία Εὐχαριστία** κατὰ τὰς μνήμας Μαρτύρων καὶ καθ' οἰανδήποτε ἄλλην περίστασιν.

Ἐκ τῶν Μαρτυρίων τούτων προέκυψε γενετικῶς ὁ θεμελιώδης τύπος τῶν Χριστιανικῶν Ναῶν».⁵

Ἄρα ἡ Ἁγία Τράπεζα ἦταν ὁ Τάφος τοῦ Μάρτυρος, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶχε μπηχθεῖ ὁ Τίμιος καὶ Ζωοποιὸς Σταυρὸς τοῦ Κυρίου! Βλ. ἐπίσης, §2.1 - 2.4.

Ὅσο ὑπάρχουν Ὁρθόδοξοι Τάφοι χωρὶς Σταυρό, ἄλλο τόσο ὑπάρχει Ὁρθόδοξη Ἁγία Τράπεζα χωρὶς Σταυρό!

Καὶ σήμερα, ἡ Ἁγία Τράπεζα στὶς Ἐκκλησίες μας, εἶναι Τάφος Μαρτύρων!

Ἄρα **ὁ Τίμιος καὶ Ζωοποιὸς Σταυρὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀνέκαθεν ἦταν ἐμπηγμένος στὴν Ἁγία Τράπεζα**, προφανῶς ἐκεῖ στὸ κέντρον τῆς Τραπεζῆς καὶ πίσω ποῦ στέκεται σήμερα ἐν πολλοῖς τὸ Ἄρτοφόριον. Αὐτὸ φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν σχεδίασιν τοῦ Σταυροῦ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου νὰ πηγνυται στὴν Ἁγία Τράπεζα γιὰ νὰ φαίνεται ὅλος ὁ Σταυρὸς πάνω ἀπὸ τὴν ἐπέκτασιν, βλ. Εἰκ. 1, Εἰκ. 5, Εἰκ. 17.

Σήμερα, συνήθως, ἡ τοποθέτησις τοῦ Σταυροῦ μετὰ τὸν Ἐσταυρωμένο δὲν γίνεται ἐντὸς τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς ὅπως τὰ παλαιοχριστιανικὰ χρόνια, ἀλλὰ ἀκριβῶς πίσω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα, **νὰ ἀκουμπᾷε στὸ ἔδαφος** (καὶ ἂν ὑπάρχει ἔλλειψις χώρου, ἐπάνω στὴν Ἁγία Τράπεζα), ὅπως μᾶς ἄφησε ἡ Παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας μας, βλ. τὸν Ἁγ. Γερμανό, §2.7, καὶ τὸν Ἁγ. Συμεών, §2.14.

Ὅμως ἤδη ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς, ὁ Σταυρὸς δὲν ἐμπήγνυται ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, μόνον ἐπειδὴ εἶναι **τάφος Μάρτυρος (Μαρτύρων)**, ἀλλὰ καὶ **ἐπειδὴ ἐκεῖ κυρίως συμβολίζεται ὁ Γολγοθᾶς ὁ τόπος ὅπου ἔχει ἐμπηχθεῖ ὁ Σταυρὸς**, βλ. §2.1 (ἀργότερα ὁ Γολγοθᾶς συμβολίζεσθαι **καὶ** στὴν κορυφὴ τοῦ Κιβωρίου τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, βλ. §2.7).

«Ὁ ἱερέας ὅταν λειτουργῇ, ὀφείλει [...] νὰ στέκεται μετὰ φόβον καὶ τρόμον μπροστὰ **στὴν Ἁγία Τράπεζα, ποῦ εἶναι ὁ θρόνος τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ Γολγοθᾶς τῆς Οὐσίας Του**. Ἄν ὅλοι ἐμεῖς οἱ ἱερεῖς λειτουργοῦσαμε μετὰ κατάνυξι, δάκρυα, φόβον καὶ τρόμον Θεοῦ, θὰ ἄλλαζε ὅλος ὁ κόσμος», «Ποῦ θὰ καταφύγω; ἀναρωτήθηκε μετὰ τὸν λογισμόν του [ἐπειδὴ τοῦ ἐπιτίθοντο ἄπειρον πλῆθος

⁵ Ἀρχιμ. Βασιλείου Κ. Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία - Ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον, ζ' ἔκδοσις, ἐκδ. Παπαδημητρίου, 2000 (1959), σ. 121.

δαιμόνων];⁶ Ποῦ ἄλλοῦ, παρά **στόν φρικτό Γολγοθά, στήν Ἁγία Τράπεζα**, ὅπου καθημερινά μέ δάκρυα καί μέ συντριβή ἱεουργῶ τὰ Πανάχραντα Μυστήρια. Θά πέσω ἐκεῖ στά πόδια τοῦ Χριστοῦ⁷ καί τῆς γλυκυτάτης Παναχράντου Μητρός Του, τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου», «Μετὰ φόβου καί τρόμου στή Θεία Λειτουργία νά συνειδητοποιοῦμε ὅτι ὁ ἱερεὺς εἶναι εἰς τύπον καί τόπον Χριστοῦ'. Βρίσκεται **μπροστά στόν φρικτό Γολγοθά [Ἁγία Τράπεζα]** καί τελεῖ, ἔστω καί ἀναξίως, τήν ἀναίμακτη Ἱεουργία».⁸

«Στήν μεγάλη Εἴσοδο ὁ Λειτουργὸς καλύπτει τὸ πρόσωπό του μέ τὰ προσφερόμενα Δῶρα, **ὑποδηλώνοντας τὸν Χριστὸ ποὺ ἀνεβαίνει στόν Γολγοθά [Ἁγία Τράπεζα] γιὰ νά θυσιασθῆ**», «Στήν συνέχεια τὸ ἅγιο Θυσιαστήριο [ἢ Ἁγία Τράπεζα] γίνεται κρανίου τόπος καί φρικτὸς Γολγοθᾶς», «Ὁ Κύριος προχωρεῖ πρὸς τὸν Γολγοθά [Ἁγία Τράπεζα] ταῖς ἀγγελικαῖς δορυφορούμενος τάξεσι».⁹

Ἐπίσης, ὁ Σταυρὸς ἐμπήγνυται ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης, καί **ἐπειδὴ ἐκεῖ τελεῖται ἡ Θεία Λειτουργία**, τῆς ὁποίας **ὁ θεῖος Σταυρὸς εἶναι τὸ εὐλογημένον ὄργανον τῆς θυσίας**, εἶναι **«τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου»**,³ βλ. §2.14. «**Οὗτος [ὁ Σταυρὸς] ἐν τῇ Ἱερᾷ Τραπέζῃ**», εἶπε ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, βλ. §2.14.

Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος τὸν 4^{ον} αἰ. λέει· «**Εἰ τις μὴ προσκυνεῖ τὸν Ἐσταυρωμένον, ἀνάθεμα ἔστω, καί τετάχθω μετὰ τῶν θεοκτόνων**», [PG 37, 180]. Προφανῶς ἡ προσκύνησις τοῦ Ἐσταυρωμένου Χριστοῦ ὑποννοεῖ καί ἀντίστοιχο Σταυρὸ μέ τὸ ἐκτύπωμα τοῦ Ἐσταυρωμένου ἢ Εἰκόνα.

Ὁ Ζωοποιὸς Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὰ Παλαιοχριστιανικὰ χρόνια ἔχει **καθιερωθεῖ στήν Ἁγία Τράπεζα**, βλ. §2, §3, καί ἤδη **πρὸ τῆς Εἰκονομαχίας εἶχε ἀπεικονισμένον τὸν Χριστόν**.¹⁰

⁶ Βλ. τὸν Ἅγιο Γρηγόριο τὸν Θεολόγο (329 - 390 μ.Χ.) στό· *Ὁ Ζωοποιὸς Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ ἀνέκαθεν δέσποζε στό Ἱερόν Βῆμα, ...*, σ. 31.

⁷ Βλ. ἐπίσης τὸν Ἅγιον Νεκτάριον, εἰς Αρχιμ. Τύχωνος Ανδρέου, *Ὁσίου Φιλοθέου Ζερβάκου: Πῶς ἐγνώρισα τὸν Ἅγιον Νεκτάριον Πενταπόλεως*, Λεμεσός, 2016 [*Τὰς θύρας*].

⁸ Ἱερομονάχου Στεφάνου Κ. Αναγνωστοπούλου, *Ἐμπειρίες κατὰ τὴν Θεία Λειτουργία*, ἔκδ. ιδ' 2023, σ. 29, 62, 94.

⁹ Ἱερομονάχου Γρηγορίου, *Ἡ Θεία Λειτουργία*, Ἰ. Κουτλουμουσιανόν Κελλίον Ἁγ. Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, Ἅγιον Ὅρος, δ' ἔκδ. 2006, σσ. 33, 37, 232.

¹⁰ Ἀμυνόταν τοῦ Ἐσταυρωμένου ὁ Ὅσιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς λέγοντας στοὺς Εἰκονομάχους· «*Τί γὰρ διαφέρει Σταυρὸς μὴ ἔχων τὸ τοῦ Κυρίου ἐκτύπωμα τοῦ ἔχοντος;*» [PG 94, 1172].

Μετά όμως την Εικονομαχία, υπερτονίστηκε από τους Άγιους, ότι ο Σταυρός πρέπει να έχει τον Έσταυρωμένο πάνω του, διότι **με την απεικόνιση του Έσταυρωμένου στον Σταυρό ομολογείται το δόγμα της Θείας Ένσαρκώσεως.**¹¹

Αυτό άπτεται του Έσταυρωμένου στην Αγία Τράπεζα, και φυσικά του Έσταυρωμένου (Σταυρού) που φέρουμε επάνω μας οι Χριστιανοί.

Ο Άγιος Θεόδωρος ο Στουδίτης λέει. «Όρας ὄση δύναμις ἐν τῷ τύπῳ τοῦ Σταυροῦ, ὃ βέλτιστε; Εἰ δὲ δεῦρο τὸσαύτη, **πόση δ' ἂν εἶεν ἐν τῷ τύπῳ τοῦ Έσταυρωμένου Χριστοῦ;**» δηλ. αφού ο Σταυρός μόνο του έχει τόση δύναμη, πόση περισσότερη δύναμη έχει ο Σταυρός με τον Έσταυρωμένο Χριστό! [PG 99, 697A].

Βλ. περισσότερα από τον Επίσκοπο Άμισσοῦ Ἰωακείμ (Ἰωάννη Α. Κοτσώνη).¹²

Ἐπομένως, ἡ **ἀποβολή** τοῦ Ζωοποιῦ Σταυροῦ μετὸν Έσταυρωμένο ἀπὸ τὴν Αγία Τράπεζα (ὅπως, καὶ ἡ **μετακόμισή** του πίσω, ψηλά, στὸν ἀέρα, στὸν τοῖχο τῆς Κόγχης ἢ σὲ ἄλλο σημεῖο), **εἶναι κατακριτέα καὶ ἀπορριπτέα, ὡς παντελῶς ἀνιστόρητη, παντελῶς ἀπαράδοτη, ξένη τῆς Ἱερᾶς μας Παραδόσεως,**¹³ καὶ πρόξενος ἄλλων δεινῶν στὴν Ἐκκλησία καὶ στὴν σκέψη τῶν Ὁρθοδόξων.

Ἐὰν δὲ ἀποβάλλεται ὁ Έσταυρωμένος διὰ τὸ θεαθῆναι καὶ τὴν αὐτοπροβολὴν μετὸ ἐπανεμφανισθὲν ἀπὸ τινων νεωτεριστικῶ Σύνθρονο (ποὺ **ἡ ἴδια ἢ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τὸ κατήργησε πρὸ αἰῶνων**), καὶ διὰ τέλεσιν «λουθηρανίζουσας» πρὸς τὴν Δύσιν Λειτουργίας,¹⁴ πρέπει νὰ ἀποβληθεῖ ὁ νεωτερισμὸς τοῦ Συνθρόνου ποὺ βλέπει στὴν Δύση (στὴν Δύση προσεύχονται οἱ Ὁρθόδοξοι Κληρικοί);¹⁴

¹¹ “The distinction between a cross and a crucifix acquired heightened significance during the Iconoclastic period (ca. 730-787; 815-843). The sign of the cross was the one image accepted by both Iconoclasts and Iconophiles. Yet, the Iconophiles, in their defense of religious figural imagery, prioritized the image of Christ on the cross over that of the cross itself as a means of defending the reality of the dogma of the Incarnation”, John A. Cotsonis, *Byzantine Figural Processional Crosses*, Dumbarton Oaks, 1994, σ. 44.

¹² John A. Cotsonis, *Byzantine Figural Processional Crosses*, Dumbarton Oaks, 1994, σσ. 42-46.

¹³ Βλ. **Ὁ Ζωοποιὸς Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ ἀνέκαθεν δέσποζε στὸ Ἱερόν Βῆμα, ...**

¹⁴ **Άγιος Κλήμης Ῥώμης** (+98 μ.Χ.), «[...] συμφώνως, καὶ ἐπ' ἀνατολὰς κατανοήσαντες (δηλ. στραφέντες), [...] προσευξάσθωσαν τῷ Θεῷ, [...] κατὰ ἀνατολὰς», [PG 1, 733-736], **Άγιος Μέγας Βασίλειος** (330–379 μ.Χ.), «Πάντες μὲν ὀρώμεν κατ' ἀνατολὰς ἐπὶ τῶν προσευχῶν», [PG 32, 189C], **Άγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός** (675-749 μ.Χ.), «προσκυνεῖν τὸν σταυρὸν καὶ κατ' ἀνατολὰς ἐστῶτας προσεύχεσθαι», [PG 94, 1301].

2 Ο ΖΩΟΠΟΙΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΣΤΗΝ ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ – ΑΡΧΑΙΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

2.1 Σταυρός τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (320 μ.Χ.) στόν Ἁγ. Πέτρο Ῥώμης

Σύμφωνα μέ τόν John Henry Parker, C.B. στό ἔργο του “**The Archaeology of Rome**”, ἔχουμε τίς ἐξῆς πληροφορίες:

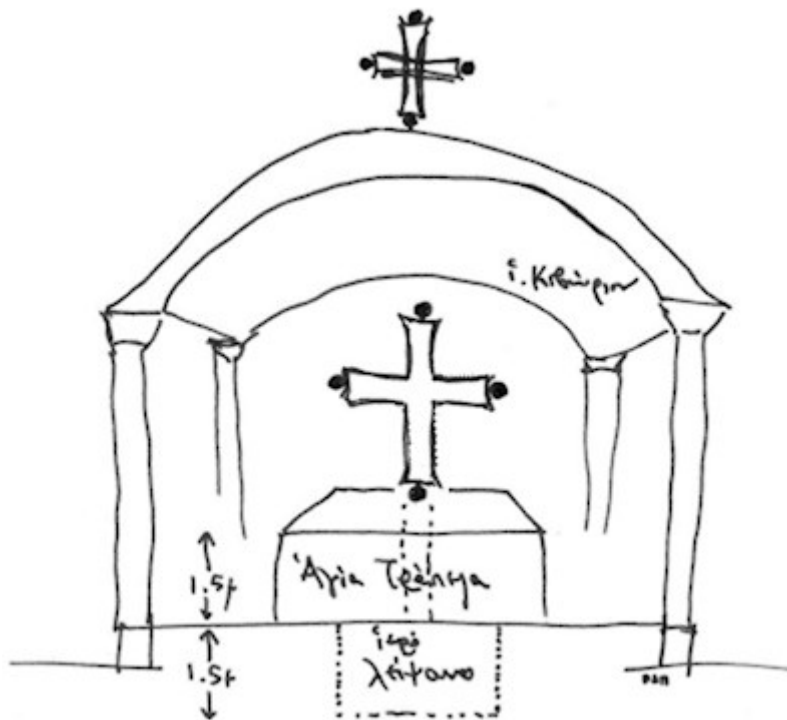
“The body of S. Peter was deposited in that basilica, a.d. 320, and a *confessio*¹⁵ of bronze made to receive it, which was immoveable ; it had five feet at the head, and five at the foot, and five on each side ; five below, supporting the *confessio*, and five above, supporting the **altar**. In this manner the body of the blessed Apostle was enclosed. And the altar was ornamented above with columns of porphyry, and with other columns carved with vine-leaves, which the Emperor had brought from Greece. He made also a **canopy**, shining with gold, over the altar ; and over the body of S. Peter inclosed in it he made a cross of pure gold, weighing one hundred and fifty pounds, with this inscription upon it : CONSTANTINVS AVGVSTVS ET HELENA AVGVSTA. HANC DOMVM REGALI SIMILI FVLGORE CORRUSCANS AVLA CIRCVM DAT.”¹⁶

δηλ. «**Τό ἱερό λείψανο τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου** κατατέθηκε σέ αὐτήν τήν Βασιλική [τοῦ Ἁγίου Πέτρου], τό **320 μ.Χ.**, καί κατασκευάσθηκε ἕνα **Μαρτυρεῖο** ἀπό χαλκό γιά τήν κατάθεση τοῦ λειψάνου, τὸ ὁποῖον Μαρτυρεῖο, βάρους 1.5 μ. γιά τόν τάφο, καί ὕψους 1.5 μ. γιά τήν **Ἁγία Τράπεζα** (πού ἦταν πάνω ἀπό τόν τάφο), βλ. Εἰκ. 1, ἦταν ἀδύνατο νά μετακινηθεῖ ἀπό τὸ βάρος καί τήν κατασκευή του. Τὸ Μαρτυρεῖο (ὁ χώρος τοῦ Ἱεροῦ Βήματος) περικλειόταν ἀπό κίονες ἀπό πορφυρόλιθο, καί ἄλλους κίονες μέ λαξευμένα ἀμπελόφυλλα, τοὺς ὁποῖους κίονες ἔφερε ὁ Αὐτοκράτορας Κωνσταντίνος ὁ Μέγας ἀπό τήν Ἑλλάδα, βλ. Εἰκ. 2. Ἐφτιαξε ἐπίσης ἕνα **Ἱερό**

¹⁵ Confessio (Μαρτυρεῖο) λέγεται ὁ τάφος τοῦ Μάρτυρος ἢ τοῦ Ὁμολογητοῦ, καί κατ' ἐπέκταση ὀλόκληρη ἢ κατασκευή πού ὑψώνεται ἐπάνω αὐτοῦ. Ἐπίσης καί ἡ Ἁγία Τράπεζα στίς Ἐκκλησίες, Μαρτυρεῖο εἶναι ἀφοῦ εἶναι οὐσιαστικά τάφος λειψάνων Ἁγίων.

¹⁶ John Henry Parker, *The archaeology of Rome*, Part XI, 1876, σ. 64.

Κιβώριο (canopy) πάνω από την Άγια Τράπεζα, που έλαμπε από τόν χρυσό. Και πάνω από τόν τάφο του Άγιου Πέτρου, έφτιαξε εσωκλειστο¹⁷ έναν **Σταυρό** (inclosed, που είχε τήν βάση του στον τάφο του Άγιου, και **οὐσιαστικά εμπήχθηκε¹⁸ βαθιά μέσα στην Άγια Τράπεζα**) από ατόφιο χρυσό που ζύγιζε περίπου 68 κιλά, και είχε έπιγραφή με τὸ ὄνομα του Άγιου Κωνσταντίνου και τῆς Άγίας Ἐλένης.

Εἰκ. 1. Προσέγγιση τοῦ Σταυροῦ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (320 μ.Χ.) στήν Ἁγία Τράπεζα τῆς Παλαιοχριστιανικῆς Βασιλικῆς τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου στήν Ρώμη. Δέν ἔχουν ἀπεικονισθῆ τα Παραπετάσματα (τὸ Τετράβηλον) τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου στίς τέσσερις πλευρές του, οὔτε τὸ ὑψηλὸ Φράγμα τοῦ Βήματος μετὰ Βήλων.

¹⁷ Ἐσωκλειστο, πυγνηέντα, ἐντὸς τῆς Ἁγίας Τραπέζης, γιὰ αὐτὸ και εἶχαν οἱ Σταυροὶ τήν ἐπέκταση πρὸς τὰ κάτω. Βλ. Εἰκ. 5.

¹⁸ Ἀπό τὸ (ἐν)πηγνύω· μπήγω < μεσαιωνική ελληνική μπήγω < αρχαία ελληνική εμπήγνυμι.

Ἡ ἀπεικόνιση τοῦ Τέμπλου, καί τοῦ Μαρτυρίου - Βήματος τῆς Βασιλικῆς τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, διασώθηκε ἤδη ἀπό τό 440 μ.Χ. σέ ἀπεικόνιση λειψανοθήκης, βλ. Εἰκ. 2.

Εἰκ. 2. Λειψανοθήκη τῆς Pola (Samagher) ἀπό ἐλεφαντοστό, Κροατία¹⁹, 440 μ.Χ., δεικνύουσα τόν Παλαιοχριστιανικό Ναό τοῦ Ἁγ. Πέτρου Ῥώμης (Ἱερό, Πρεσβυτέριον, καί Μαρτυρεῖο τοῦ Ἁγ. Πέτρου) μέ ὑψηλό φράγμα Πρεσβυτερίου, καί μετακίονια καταπετάσματα.

Εἰκ. 3. Προσεγγιστική ἀπεικόνιση τοῦ παλαιοχριστιανικοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου Ῥώμης.¹⁹

¹⁹ Shawn Tribe, *Envisioning Old St. Peter's: The Interior from the Time of Constantine through the Renaissance*, *Liturgical Arts Journal*, 22/9/2022 (13/11/2023). —Βέβαια οἱ Καθολικοὶ μετὰ τὸν 19^ο αἰῶνα, ἀπεικονίζουν τὸ Βῆμα «γυμνό» χωρὶς Καταπετάσματα, Βῆλα, τὰ ὁποῖα ὅμως οἱ ἴδιοι ἀφαίρεσαν, ὅπως καὶ τρεῖς αἰῶνες ἐνωρίτερον ἐβανδάλισαν τὰ ἴδια τὰ Τέμπλα τους (θέλοντας νὰ ξεπεράσουν τοὺς Προτεστάντες, γιὰ νὰ μὴν τοὺς χάσουν), καὶ οἱ νεώτεροι νομίζουν ὅτι ἔτσι ἦταν «γυμνό» τὸ Βῆμα. Βλ. *Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τράπεζας, ...*, ὁ.π., κεφ. 7.3, 8, σσ. 83-94.

2.2 Σταυρός του Μ. Κωνσταντίνου (+337 μ.Χ.) στην Ί.Μ.Μ. Λαύρας

Στην Ίερά Μονή Μεγίστης Λαύρας Αγίου Όρους (963 μ.Χ.), πίσω από την Αγία Τράπεζα, βρίσκεται ο **μεγάλος Σταυρός του Μεγάλου Κωνσταντίνου**, δώρον του Αυτοκράτορος Νικηφόρου Φωκά (+969 μ.Χ.).

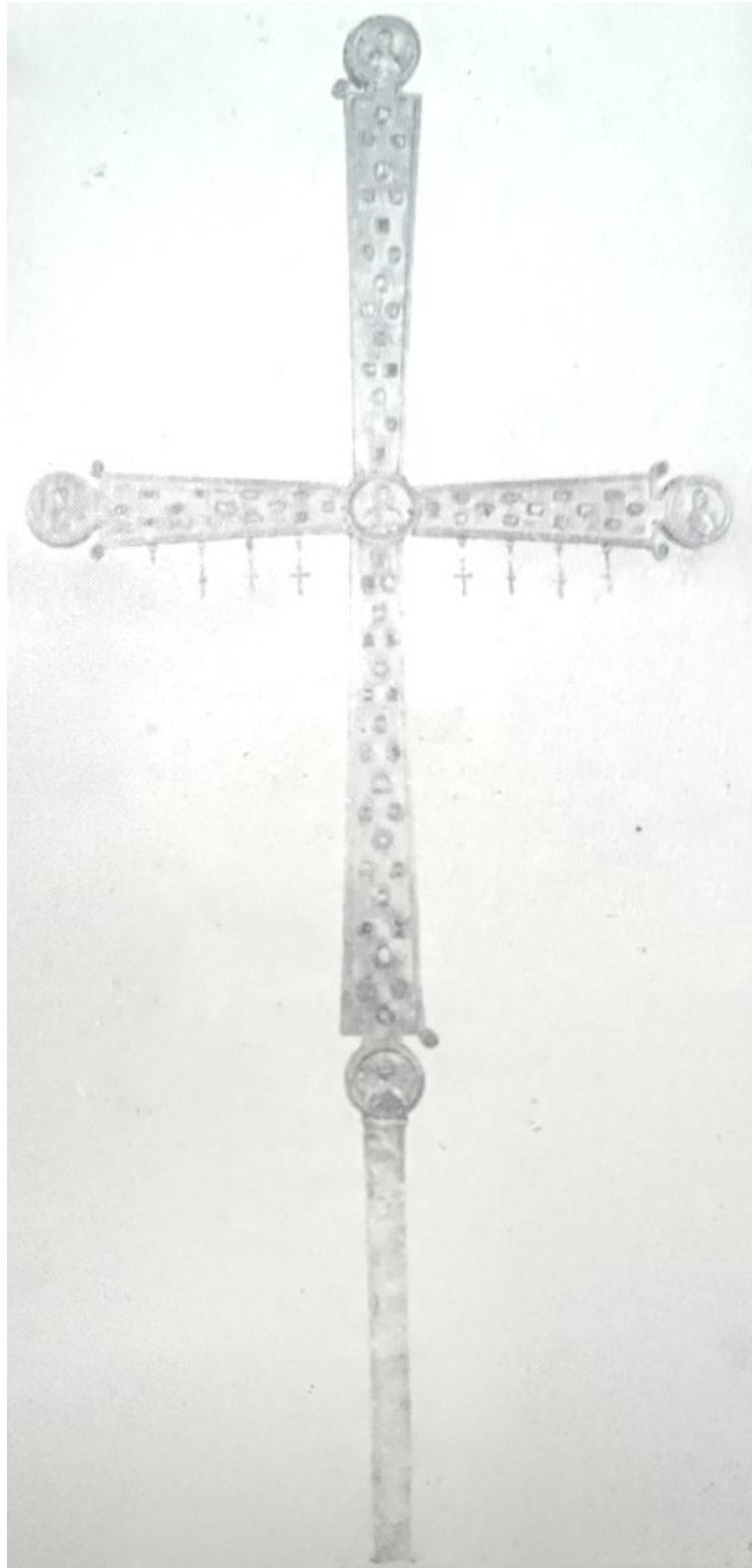
Αὐτὸν τὸν Σταυρὸν τὸν κατεσκεύασε ὁ Ἅγιος Μεγάλος Κωνσταντῖνος ὅταν εἶδε τὸ ὄραμα τοῦ «Ἐν ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ». ²⁰

Σίγουρα αὐτὸς ὁ Σταυρὸς ἐνωρίτερον, θὰ βρισκόταν σὲ Ναὸ ἢ Μονὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πάλι φυσικὰ πίσω ἀπὸ τὴν Αγία Τράπεζα.

Εἰκ. 4. Ίερά Μονή Μεγίστης Λαύρας. **Ὁ Σταυρὸς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου**, πίσω ἀπὸ τὴν Αγία Τράπεζα, δώρον τοῦ Αυτοκράτορος Νικηφόρου Φωκά (+969 μ.Χ.), φωτ. romfea.gr.

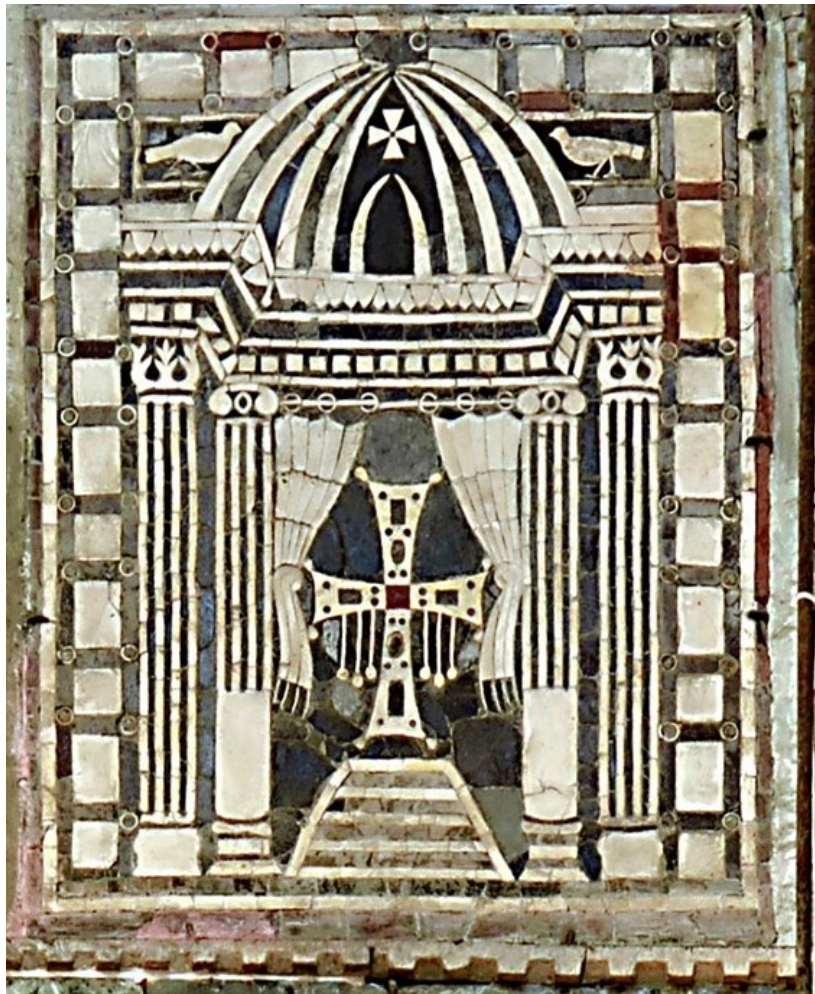
²⁰ Προηγούμενου Καλλιστράτου Λαυριώτου, *Ἱστορικὸν Προσκυνητάριον τῆς Βασιλικῆς, Πατριαρχικῆς καὶ Σταυροπηγιακῆς Ίεράς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ Αγίου Όρους*, β' ἔκδ., ἔκδ. Ἀ. Καραβία, Ἀθήναι 1976.

Εἰκ. 5. Ὁ Σταυρός τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, πού βρίσκεται πίσω ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα, στήν Ἱερά Μονή Μεγίστης Λαύρας.²⁰ Οὐσιαστικά ὁ Σταυρός ἐμπήγνυτο (ἐμπαινε) μέσα στήν Ἁγία Τράπεζα, γιά αὐτό καί ἡ ἐπέκταση τοῦ Σταυροῦ πρὸς τὰ κάτω.

2.3 Ἁγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως (537 μ.Χ.)

Πάνω από την Βασιλική Πύλη, υπάρχει ένθετη μαρμάρινη πλάκα, όπου απεικονίζεται ο Ζωοποιός (διάλιθος μεταλλικός) Σταυρός δεσπόζων μέσα στο Ἱερόν Βῆμα, στο Ἱερόν Κιβώριον (μέ ανοιχτά τά παραπετάσματά του) τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς (ἢ Ἁγία Τράπεζα δέν απεικονίζεται γιὰ νὰ τονισθεῖ ὁ Ζωοποιός Σταυρός τοῦ Κυρίου).

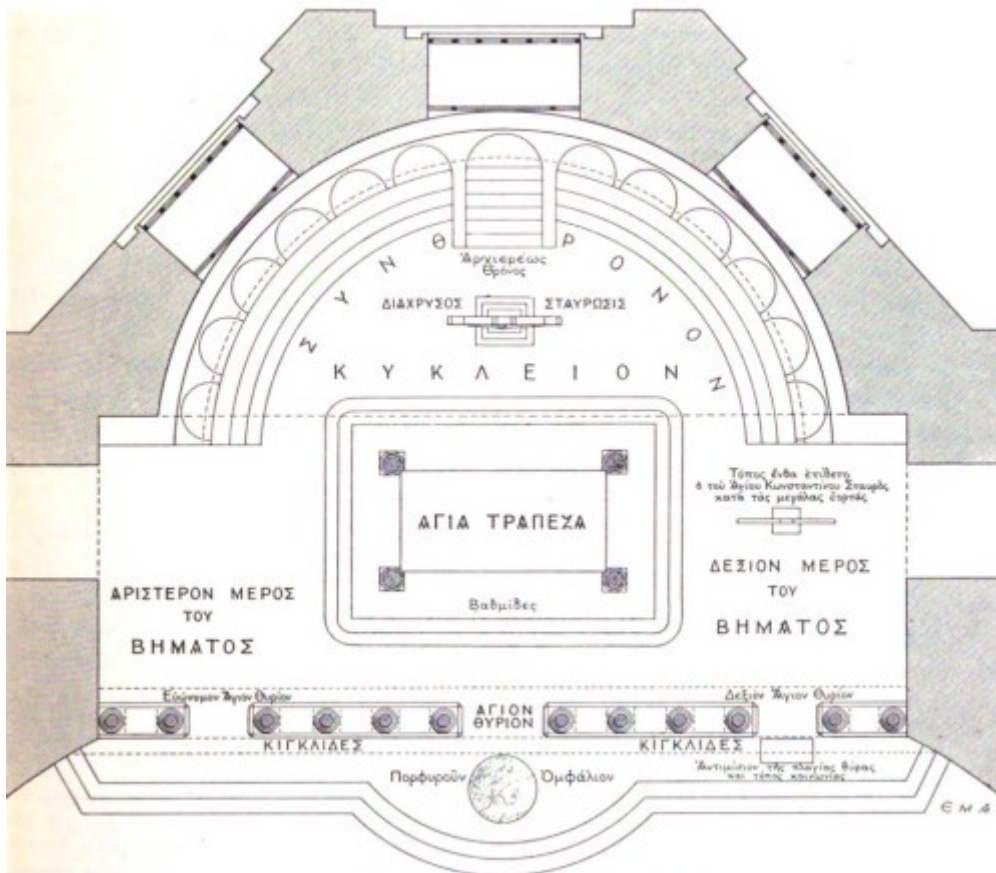

Εἰκ. 6. Ἁγία Σοφία, ένθετη μαρμάρινη πλάκα πάνω ἀπὸ τὴν Βασιλικὴ Πύλη.²¹ Βλ. ἐπίσης Ἀντωνιάδου.²²

²¹ [www.guidigo.com/Web/Hagia-Sophia-Guided-Tour-by-cultrex/ULuAkMJ85cs/Stop/5/ Inner-Narthex-and-the-Imperial-Gate](http://www.guidigo.com/Web/Hagia-Sophia-Guided-Tour-by-cultrex/ULuAkMJ85cs/Stop/5/Inner-Narthex-and-the-Imperial-Gate) *www*. (πρόσβαση 5/4/2024).

²² Εὐγενίου Μ. Ἀντωνιάδου, *Ἐκφρασις τῆς Ἁγίας Σοφίας*, Τόμος Β', Ἀθήναι 1908, σσ. 17-18.

Στήν Ἁγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσης, ὑπῆρχαν **7 Σταυροί** ἐντός τοῦ Ἱεροῦ Βήματος καί τοῦ Τέμπλου, ὁ ἕνας πίσω ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα **μπροστά ἀπό τόν Πατριαρχικό θρόνο ὕψους 3.5+ μέτρων**.²³ Καί ἄλλοι Σταυροί ὑπῆρχαν στόν Ναόν, καί στόν τροῦλλο, καί στόν Ἄμβωνα πάνω ἀπό τόν δακτύλιο ἕνας στήν Ἀνατολή καί ἕνας στήν Δύση.

Σχ. 261. Διάγραμμα τῶν τοῦ Βήματος καὶ Ἱεροῦ, μεσοῦς τῆς 1' ἑκατοστατηρίδος. Κλίμαξ = 1/15.

Εἰκ. 7. Ἁγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως. Κάτοψις τοῦ Βήματος (τὸ Κιβώριον δὲν ἀπεικονίζεται).²⁴

Κατ' ἀκρίβειαν ὑπῆρχε:

1. **Ἡ διάχρυσος Σταύρωσις (δηλ. διάχρυσος Σταυρός μέ τόν Ἐσταυρωμένο) μεταξύ Συνθρόνου καί Ἁγίας Τραπέζης, ἔμπροσθεν μάλιστα τοῦ θρόνου τοῦ Πατριάρχου!**

²³ Ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Νόβγκοροντ (Novgorod) Ἅγιος Ἀντώνιος (ἐπισκέφθηκε σέ προσκύνημα, πρὸ τοῦ νὰ γίνει Ἀρχιεπίσκοπος, ὡς μοναχός, τήν Ἁγία Σοφία τό 1200 μ.Χ., τέσσερα χρόνια πρὶν τήν Ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπὸ τοὺς Φράγκους): «Πίσω ἀπὸ τήν Ἁγία Τράπεζα εἶναι ἕνας χρυσοῦς Σταυρός πρὸ ὑψηλὸς ἀπὸ δύο ἄνδρες [...]. Πρὶν ἀπὸ αὐτὸν κρέματαί ἕνας ἄλλος χρυσοῦς Σταυρός [...]», εἰς W. R. Lethaby & H. Swainson, *The Church of Sancta Sophia Constantinople A Study of Byzantine Building*, 1894, σ. 104.

²⁴ Εὐγενίου Μ. Ἀντωνιάδου, *Ἐκφρασις τῆς Ἁγίας Σοφίας*, Τόμος Β', Ἀθήναι 1908, σ. 125.

Αυτή ή διάχρυσος Σταύρωσις είχε ὕψος μεγαλύτερο ἀπὸ δύο ἄνδρες (3.5+ μέτρα Σταυρός!) καὶ ἦταν γεμάτη μὲ πολύτιμους λίθους καὶ μαργαρίταις.^{23, 25, 26}

2. Πρὶν τὸν τεράστιον διάχρυσον Σταυρόν, κρεμόταν ἓνας ἄλλος χρυσός Σταυρός, μήκους 1.5 cubit (= 70 ἐκ.) ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐκρέμοντο 4 χρυσές λυχνίες.²⁷
3. Ἀπὸ τὸ Κιβώριον τῆς Ἁγίας Τράπεζας, κρεμόταν ἄλλος χρυσός σταυρός, καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸν χρυσὸν σταυρόν ἐκρέματο ἓνα χρυσὸ περιστέρι (τὸ παλαιὸ ἄρτοφόριον).²⁸
4. Στὸ δεξιὸ μέρος τῆς Ἁγίας Τράπεζας, σὲ μεγάλες ἑορτές ἐτίθετο ὁ τοῦ Ἁγίου Μεγάλου Κωνσταντίνου Σταυρός.^{24, 29}
5. Στὴν κορυφὴ τοῦ Κιβωρίου, ὑπῆρχε Σταυρός.³⁰
6. Στὴν κορυφὴ τοῦ ἐπιστυλίου τοῦ Τέμπλου, ὑπῆρχε Σταυρός.³¹
7. Στὰ κεντρικὰ παραπετάσματα τοῦ Τέμπλου, ὑπῆρχε Σταυρός.³²

Ἀπὸ τοὺς ἄλλους Σταυροὺς ποὺ ὑπῆρχαν στὴν Ἁγία Σοφία, νὰ ἀναφέρουμε:

- τὸν μεγάλο Σταυρὸ στὸν τροῦλλο «ὁ φύλαξ τῆς Πόλεως» (μαῖλλον ψηφιδωτός),³³
- ἓναν μεγάλο πολύφωτο Σταυρὸ στὸν κεντρικὸ θὰ λέγαμε πολυέλεο,³⁴
- δύο ἀσημένιοι σταυροὶ ψηλά ποὺ ἔλαμπαν σὰν χίλια φῶτα στὰ μάτια,³⁵
- στὸν Ἄμβωνα, στὸν δακτύλιο τοῦ Ἄμβωνα³⁶ ψηλά, σὲ Ἀνατολὴ καὶ Δύση ἦσαν δύο Σταυροί,³⁷ βλ. Εἰκ. 8.

²⁵ “We have observed in our discussion concerning the emperor’s entrance into Hagia Sophia, that a crucifix [=Σταυρός μὲ τὸν Ἐσταυρωμένο] stood in the apse of the Great Church”, John A. Cotsonis, *Byzantine Figurative Processional Crosses*, Dumbarton Oaks, 1994, σ. 37.

²⁶ Ἐδῶ εἶχε ὁ Ἀπόστολος Πέτρος τῆς Ῥώμης Σταυρὸν στὴν Ἁγία Τράπεζα ὀλόχρυσον 68 κιλῶν ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Μ. Κωνσταντίνον (320 μ.Χ.), δὲν θὰ εἶχε ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα (τοῦ Ἰουστινιανοῦ) Ἁγία Σοφία; Βλ. §2.1.

²⁷ W. R. Lethaby & H. Swainson, *The Church of Sancta Sophia*, ὁ.π., σ. 104.

²⁸ Ἐπίσης ἀπὸ τὸ Κιβώριον ἐκρέμοντο τὸ στέμμα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, καὶ στέμματα ἄλλων Αὐτοκρατόρων. W. R. Lethaby & H. Swainson, *The Church of Sancta Sophia*, ὁ.π., σ. 73, κ.ά..

²⁹ W. R. Lethaby & H. Swainson, *The Church of Sancta Sophia Constantinople A Study of Byzantine Building*, 1894, σ. 96.

³⁰ W. R. Lethaby & H. Swainson, *The Church of Sancta Sophia*, ὁ.π., σ. 48.

³¹ W. R. Lethaby & H. Swainson, *The Church of Sancta Sophia*, ὁ.π., σ. 51.

³² W. R. Lethaby & H. Swainson, *The Church of Sancta Sophia*, ὁ.π., σ. 47.

³³ W. R. Lethaby & H. Swainson, *The Church of Sancta Sophia*, ὁ.π., σ. 42.

³⁴ W. R. Lethaby & H. Swainson, *The Church of Sancta Sophia*, ὁ.π., σ. 50.

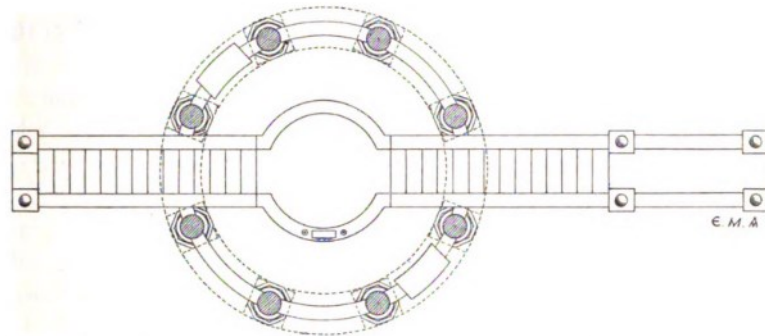
³⁵ W. R. Lethaby & H. Swainson, *The Church of Sancta Sophia*, ὁ.π., σ. 57.

³⁶ Βλ. *Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τράπεζας, ...*, ὁ.π., κεφ. 9, σ. 95.

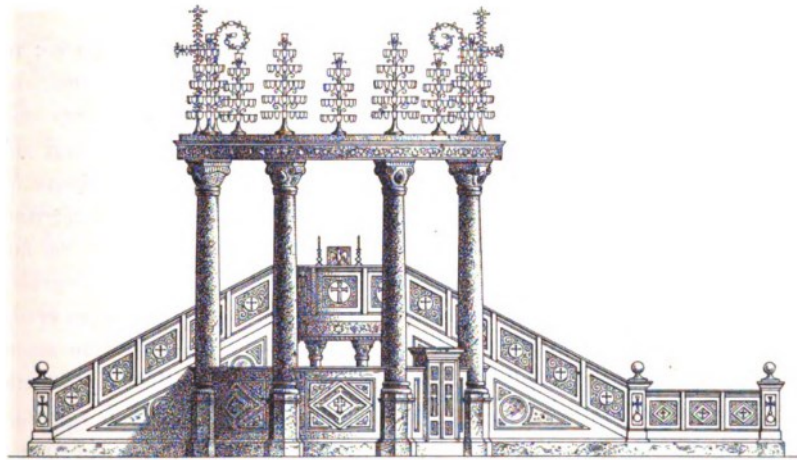
³⁷ W. R. Lethaby & H. Swainson, *The Church of Sancta Sophia*, ὁ.π., σ. 60.

- στήν ἀπογραφή τοῦ 1396 τοῦ θησαυροῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας (ὅτι ἀπέμεινε ἀπό τοὺς Φράγκους), καταγράφεται καί **ἓνας μέγανος ἀσημένιος ἐπίχρυσος Σταυρός τῆς Λιτῆς εὐρισκόμενος ἐντὸς τοῦ Ναοῦ**.³⁸

Ὁ Ἐπίσκοπος Ἀμισσοῦ Ἰωακείμ, δὲν ἔχει δίκαιο ὅταν λέει ὅτι ἡ διάχρυσος ἀγία σταύρωσις βρισκόταν στὰ δεξιὰ τῆς Κόγχης.³⁹ οὐσιαστικὰ τὴν συγχέει μέ τὸν Σταυρὸν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.^{24, 29} Βλ. ἐπίσης, ὑποσ. 25, 38, ἀλλὰ **τὸν διορθώνουν οἱ προηγούμενες περιγραφές, καὶ ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος τοῦ Νόβγοροντ**.

Σχ. 242. Ἀποκατάταξις τοῦ διαγράμματος τοῦ δευτέρου τῆς Ἁγίας Σοφίας Ἄμβωνος. Κλίμαξ=1½.

Σχ. 243. Ἀποκατάταξις τῆς μεσοβιβλίου προσόψεως τοῦ αὐτοῦ. Κλίμαξ=1½.

Εἰκ. 8. Ὁ 2^{ος} ἄμβων τῆς Ἁγίας Σοφίας (563-1204).⁴⁰ Ἐχουν ἀπεικονιστεῖ ἀπὸ τὸν Εὐγένιο Μ. Ἀντωνιάδη καὶ οἱ 2 Σταυροὶ σὲ Ἀνατολή καὶ Δύση στὸν ἄνω δακτύλιο (ἐπιστήλιο) τοῦ Ἄμβωνος.

³⁸ John A. Cotsonis, *Byzantine Figural Processional Crosses*, Dumbarton Oaks, 1994, σ. 32.

³⁹ «the lone cross in Hagia Sophia described by the Byzantine sources as a crucifix (ἡ διάχρυσος ἀγία σταύρωσις) was located to the right of the apse», John A. Cotsonis, *Byzantine Figural Processional Crosses*, Dumbarton Oaks, 1994, σ. 44.

⁴⁰ Βλ. *Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τράπεζας, ...*, ὁ.π., κεφ. 80, σ. 294.

2.4 Σταυρόν πηχθῆναι ἐπὶ τῆς τιμίας Τραπεζῆς (6^{ος} αἰ.)

Ὁ Εὐάγγελιος Σχολαστικός (536-594 μ.Χ.), μαρτυρεῖ στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, «**Περὶ ὧν ἔπεμψε Χοσρόης ἀναθημάτων τῷ ἁγίῳ μάρτυρι Σεργίῳ [στὸν ναόν του]**»· «Παρ' αὐτὰ οὖν ἔπεμψε τὸν αὐτὸν σταυρόν, καὶ τὴν τούτου τιμὴν ἐν τῷ πανσέπτῳ σου οἴκῳ, κελεύσας ἐκ τῆς τούτου τιμῆς δίσκον ἓνα καὶ ποτήριον ἐν γενέσθαι, εἰς λόγον τῶν θείων μυστηρίων. Ἀλλὰ μὴν καὶ **σταυρόν γενέσθαι, καὶ πηχθῆναι⁴¹ ὀφείλοντα ἐπὶ τῆς τιμίας τραπέζης,** καὶ θυμιατήριον. τὰ πάντα χρυσᾶ· καὶ ἀμφίθυρον Οὐννικὸν κεκοσμημένον χρυσίῳ, καὶ τὰ ἀπομένοντα τῆς τιμῆς μιλιάρησια εἶναι τοῦ ἁγίου σου οἴκου, ἵνα διὰ τῆς τύχης σου, ἅγιε, ...», [PG 86β, 2876C – 2877A].

2.5 Ἐναφορές 6^{ου} αἰ. μ.Χ. καὶ ἀργότερα

Ἡ κα. Ἄννα Κακαδιάρη, ἀναφέρει ὅτι **ἔχει καθιερωθεῖ ὁ Σταυρός ἤδη ἀπὸ τὸν 6^{ον} αἰ.:**

«**Ἡ τοποθέτηση μεγάλου ξύλινου επιζωγραφισμένου ἢ διάλιθου μεταλλικοῦ σταυροῦ ὀπισθεν τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς στο Ἅγιο Βῆμα,** ἡ ὁποία φαίνεται πῶς ἐπέδρασε καὶ στὴν εἰκονογράφηση σταυροῦ στὴν κόγχη τοῦ Ἱεροῦ Βήματος - ἀντιγράφοντας συχνά τους μεταλλικούς σταυρούς⁴² ἔχει ἤδη καθιερωθεῖ ἀπὸ τὸν **6^ο αἰώνα,**⁴³ διατηρήθηκε καὶ υποστηρίχθηκε σε ὅλη τὴν περίοδο τῆς Εἰκονομαχίας (726-842 μ.Χ.), ἀλλὰ καὶ τῆς οριστικῆς ἀναστήλωσης τῶν εἰκόνων (843μ.Χ.), καθὼς ὁ σταυρός προσλαμβάνει ευχαριστιακὸ νόημα, λόγω τῆς σύνδεσής του με τὸ μυστήριον τῆς Θείας Ευχαριστίας, τὸ ὁποῖο τελεῖται στὴν ἁγία Τράπεζα καὶ τὸ ὁποῖο συμβολίζει τὴ θυσία τοῦ Χριστοῦ στὸν Σταυρό».⁴⁴

Βλ. ἐπίσης τὰ ἄρθρα τοῦ κ. **Ἰωάννου Λίτινα,**⁴⁵ καὶ τοῦ κ. **Παναγιώτου Κατραμάδου,**⁴⁶ κ.ἄ..

⁴¹ Ὁ Σταυρὸς παλαιὰ πηγνυόταν βαθιὰ μέσα στὴν Ἁγία Τράπεζα, βλ. ἐπίσης, §2.1, §2.4.

⁴² B. Pitarakis, *Les croix reliquaires pectorales byzantines en bronze*, Paris 2006, σ. 30-34, 55-66, 105-107.

⁴³ G. Forsyth, K. Weitzmann, *Mount Sinai*, σ. 17, 18, πίν. 9, 134, Τ..

⁴⁴ Ἄννα Κακαδιάρη, *Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἐντυπῆς ἐκδόσεως τῆς Ἱεράς Μητροπόλεως Περιστερίου σχετικά μετὰ τὴν «Δανθασμένη θεολογικὰ καὶ αυθαίρετα μόνιμη τοποθέτηση τοῦ «Ἐσταυρωμένου τῆς Μεγάλῆς Παρασκευῆς» μέσα στο Ἱερό Βῆμα καὶ πίσω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα», Ὁρθόδοξος Τύπος (20/7/2024), Τὰς θύρας (27/7/2024).*

⁴⁵ Ἰωάννης Λίτινας, Ὁ Ἐσταυρωμένος στό Ἱερό Βῆμα, 27/5/2023, *Τὰς θύρας*.

⁴⁶ Παναγιώτου Κατραμάδου, *Ἡ ἄκρα ταπεινώσις τοῦ Ἐσταυρωμένου εἰς Ἱερὰν Μητρόπολιν Περιστερίου – Β' Μέρος, Ὁρθόδοξος Τύπος, 2/6/2023, φ. 2450.*

2.6 Ὑάλινο Ἅγιο Δισκοπότηρο (τέλη 6^{ου} μέ ἀρχές 7^{ου} αἰ.)

Ἀπό τήν συλλογή Dumbarton Oaks, βλέπουμε ἕνα ἅγιο Δισκοπότηρο, γυάλινο, Βυζαντινό, πού χρονολογεῖται τέλη 6^{ου} μέ ἀρχές 7^{ου} αἰ..⁴⁷

Ἀπεικονίζεται τὸ Ἱερὸν Κιβώριον (τῆς Ἁγίας Τραπέζης) μετὰ Παραπετασμάτων (Βήλων), τὸν Ζωοποιὸν Σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ στὸ κέντρον τοῦ Βήματος⁴⁸, καὶ ἔνθεν κακεῖθεν δύο Ἀγγέλους.

Εἰκ. 9. Γυάλινο ἅγιο Δισκοπότηρον μέ ἀπεικόνιση Κιβωρίου Ἁγίας Τραπέζης μετὰ Παραπετασμάτων (βήλων), Dumbarton Oaks.

⁴⁷ Dumbarton Oaks Collection, [BZ.1937.21](#).

⁴⁸ Εὔχομαι νὰ διορθωθοῦν ὅσοι βγάζουν τοὺς Σταυροὺς ἀπὸ τήν Ἁγία Τράπεζα, καὶ δυστυχῶς εἶναι πολλοί.

2.7 Ἱστορία Ἐκκλησιαστικῆ καὶ Μυστικῆ Θεωρίας (7^{ος} αἰ. - πρῶτο μισό 8^{ου} αἰ.)

Στὴν Ἱστορία Ἐκκλησιαστικῆ καὶ Μυστικῆ Θεωρίας, ΙΕΜΘ (Ἱστορία Μυσταγωγικῆ Ἐκκλησιαστικῆ),⁴⁹ τοῦ 7^{ου} αἰ. - πρώτου μισοῦ τοῦ 8^{ου} αἰ., προφανῶς περιγράφουσα παράδοση καὶ προηγούμενων αἰώνων, λέγει:

«**Τὸ Κιβώριον ἐστὶν ἔνθα ἐστὶν ἡ Σταύρωσις, ἀντὶ τοῦ τόπου ὅπου ἐσταυρώθη ὁ Χριστός**», [PG 98, 389A],

ἀλλὰ ἐπειδὴ ὁ Σταυρός στὸ Κιβώριον δὲν εἶναι «προσβάσιμος», λέει ἐνωρίτερον:

«**Ἡ δὲ Κόγχη τοῦ θυσιαστηρίου, ἡ μετάθεσις ἐστὶ τοῦ Σταυροῦ**» [PG 98, 388C]!

Δηλαδή ἡ Σταύρωσις **ἐπίσης συμβολίζεται** (**δὲν εἶναι**) στὸ Κιβώριον ἀκριβῶς πάνω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα (τὴν ὅποια περιέκλειε ὡς ἔχουμε πεῖ), καὶ μετατίθεται (καὶ εὐρίσκεται) στὴν Κόγχη τοῦ Βήματος (ὄχι στὸν τοῖχο τῆς Κόγχης, ἀλλὰ στὸ κέντρον αὐτῆς πίσω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα, βλ. Ἁγία Σοφία, **Εἰκ. 7**) γιὰ νὰ εἶναι προφανῶς «προσβάσιμη».

⁴⁹ Στὰ ἀρχαιότερα χειρόγραφα τὸ ἔργο ἀποδίδεται στὸν **Μέγα Βασίλειο**, καὶ στὰ ὕστερα στὸν **Ἅγιο Γερμανό Κων/πόλεως** (640-740), καὶ χρονολογεῖται (τὸ τελευταῖο διασωθὲν) τοῦ 7^{ου} αἰ. ἢ τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ 8^{ου} αἰ. (ἴσως καὶ τὸν 6^{ον} αἰ.). —Μερικὰ διάσημα περιγραφικὰ ἔργα ὅπως αὐτό, διαρκῶς ἐμπλουτίζονταν στὸ διάβα τῶν αἰώνων μὲ περισσότερη λεπτομέρεια, καὶ ἔτσι ἐξηγοῦνται οἱ διαφορετικοὶ συγγραφεῖς, καὶ δὲν ἔχουν δίκαιο οἱ Προτεστάντες ἐρευνητὲς (ποὺ τοὺς ἀντιγράφουν καὶ δικοὶ μας) ποὺ βάζουν ταμπέλα στὸν συγγραφέα pseudo- .

2.8 Σταυρός Λιτανείας στήν Ἁγία Τράπεζα (α' μισό 9^{ου} αἰ.)

Σταυρός Λιτανείας στήν Ἁγία Τράπεζα στό δυτικό χειρόγραφο Stuttgart Psalter τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ 9^{ου} αἰ., ἀπό τήν βόρεια Γαλλία.⁵⁰

Εἰκ. 10. Ἀπεικονιζόμενος Σταυρός Λιτανείας στήν Ἁγία Τράπεζα, Stuttgart Psalter, φ. 118.

⁵⁰ Sible de Blaauw, *Following the Crosses: The Processional Cross and the Typology of Processions in Medieval Rome*, στό Christian feast and festival: The dynamics of Western liturgy and culture. P. Post; G. Rouwhorst; L. van Tongeren; A. Scheer eds. Leuven 2001 (Liturgia condenda 12), 319-343, σ. 337.

2.9 Λειτουργική χρήση Σταυρών Λιτανείας (α' μισό 9^{ου} αϊ.)

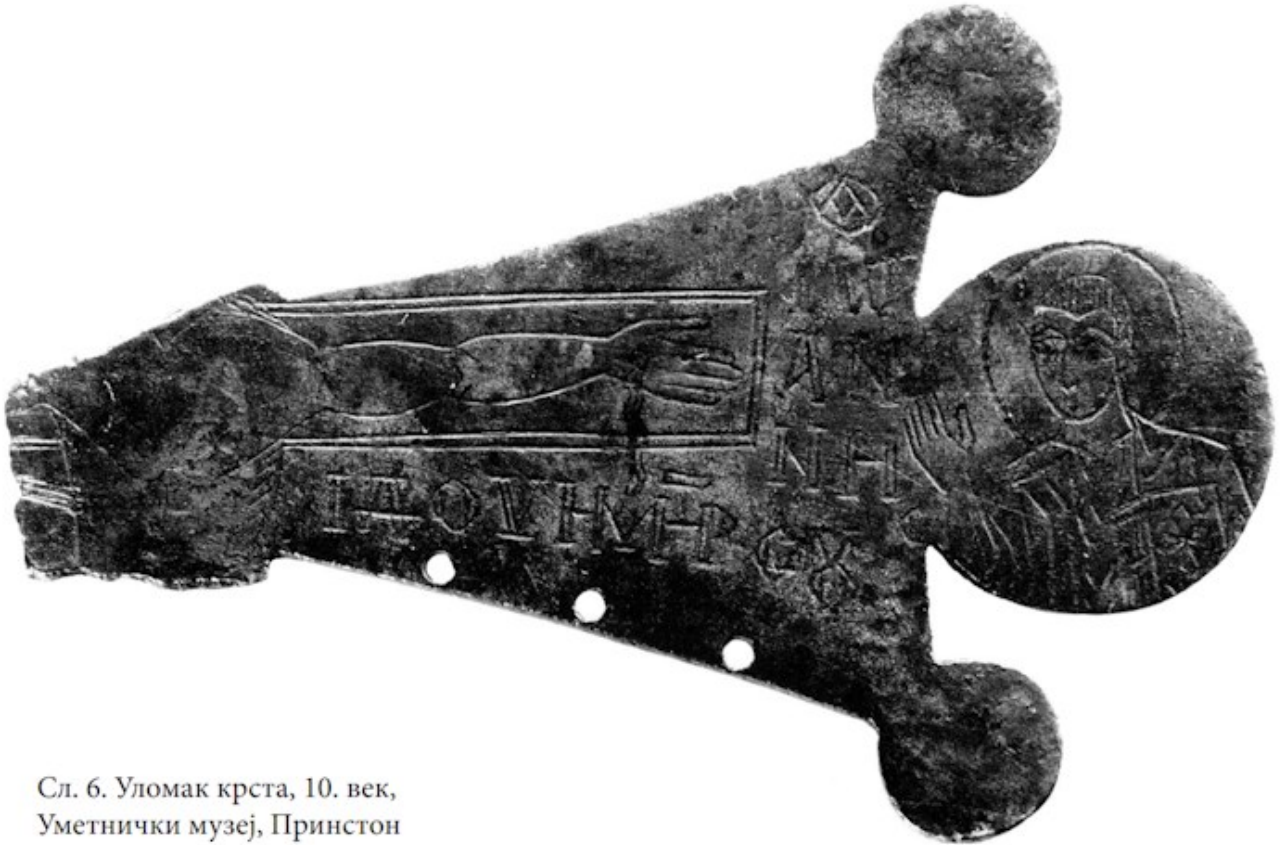
Λειτουργική χρήση του Σταυρού Λιτανείας στο χειρόγραφο Stuttgart Psalter του πρώτου μισού του 9^{ου} αϊ., από την βόρεια Γαλλία.⁵⁰

Εικ. 11. Απεικονιζόμενος Σταυρός Λιτανείας στην Αγία Τράπεζα, Stuttgart Psalter, φ. 130.

2.10 Σταυροὶ Λιτανείας μέ τόν Ἐσταυρωμένον Κύριον (10^{ος} αἰ.)

Δεξιά σωζομένη κεραία χάλκινου Σταυροῦ Λιτανείας τοῦ 10^{ου} αἰ. ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη. Φυλάσσεται στό Princeton University Art Museum.⁵¹ Ὁ Σταυρός ἔχει χαραγμένο τόν Ἐσταυρωμένο Κύριο.

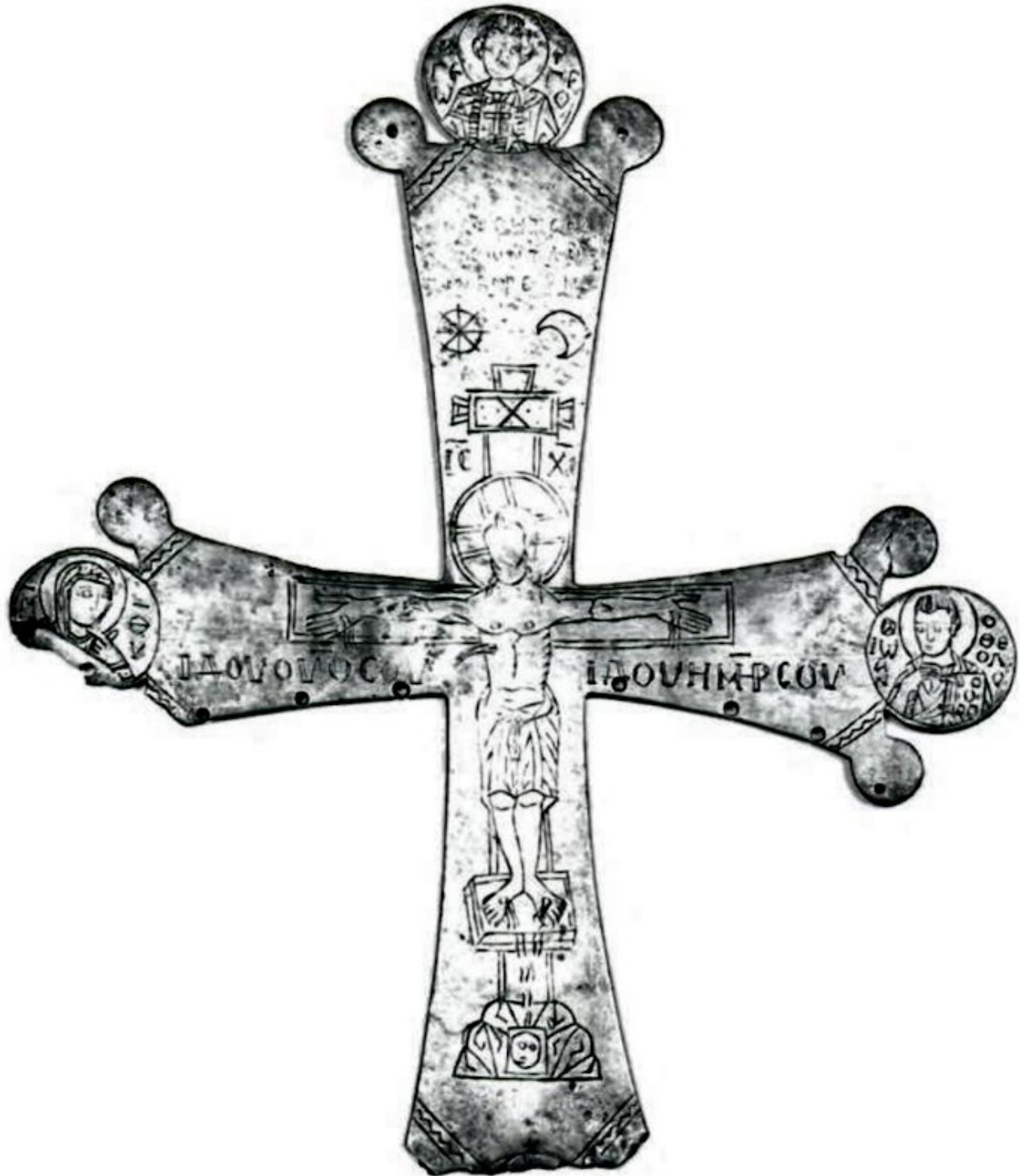
Сл. 6. Уломак крста, 10. век,
Уметнички музеј, Принстон

Εἰκ. 12. Σταυρός Λιτανείας τοῦ 10^{ου} αἰ. μέ τόν Ἐσταυρωμένο, Princeton University Art Museum.⁵²

⁵¹ artmuseum.princeton.edu/collections/objects/20000 (πρόσβαση 12/11/2024).

⁵² Lupis Vinicije B., Milanović Ljubomir, *The Byzantine processional cross from Župa dubrovačka*, Zbornik radova Vizantoloskog instituta 2018 Issue 55, Pages: 107-126.

Παρόμοιος με τὸν προηγούμενο Σταυρὸ τοῦ Μουσείου τοῦ Πρίνστον, εἶναι ὁ χάλκινος Σταυρὸς Λιτανείας τοῦ ἐπίσης 10^{ου} αἰ. ποὺ βρίσκεται στὸ Μουσεῖον Μπενάκη.

Εἰκ. 13. Χάλκινος Σταυρὸς Λιτανείας τοῦ 10^{ου} αἰ. ποὺ βρίσκεται στὸ Μουσεῖον Μπενάκη.⁵³

⁵³ John A. Cotsonis, *Byzantine Figural Processional Crosses*, Dumbarton Oaks, 1994, σ. 42.

Εἰκ. 14. Χάλκινος Σταυρός Λιτανείας τοῦ 10^{ου} αἰ. (πίσω πλευρά) πού βρίσκεται στό Μουσεῖον Μπενάκη, ἀπεικονίζων τήν Παναγίαν στό κέντρον.⁵⁴

⁵⁴ John A. Cotsonis, *Byzantine Figural Processional Crosses*, Dumbarton Oaks, 1994, σ. 43.

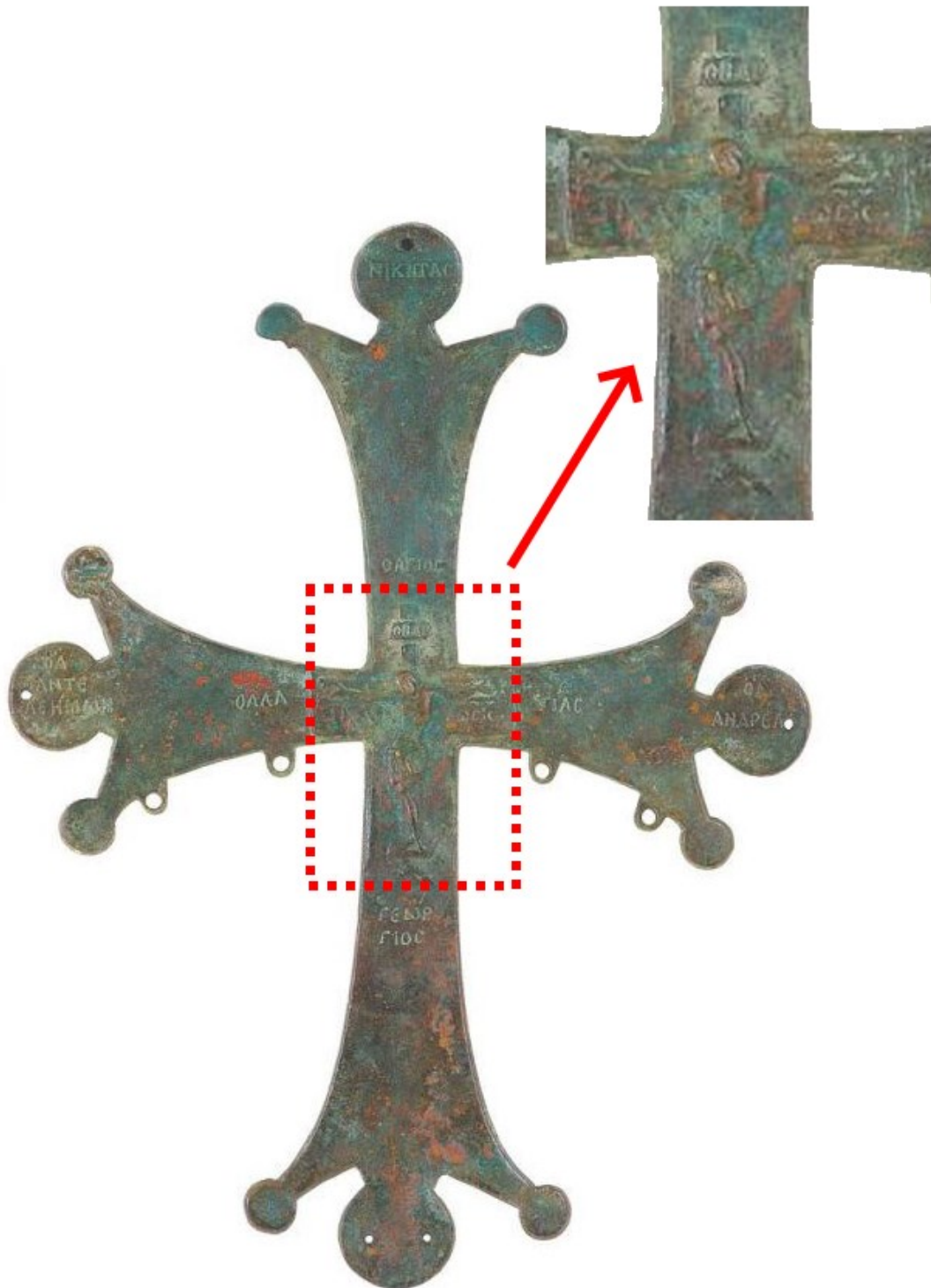
2.11 Σταυρός Λιτανείας με τὸν Ἐσταυρωμένον Χριστὸν ἀπὸ τὴν Γεωργία (994-1001 μ.Χ.)

Εἰκ. 15. Σταυρός Λιτανείας με τὸν Ἐσταυρωμένον Χριστὸν ἀπὸ τὴν Γεωργία (994-1001 μ.Χ.).⁵⁵

⁵⁵ Helen C. Evans and William D. Wixom (ed), *The Glory of Byzantium*, δ.π., σ. 344.

2.12 Σταυρός Λιτανείας μέ τόν Ἐσταυρωμένον Κύριον (11^{ος} αἰ.)

Εικ. 16. Σταυρός Λιτανείας τοῦ 11^{ου} αἰ., Βυζαντινὸ καὶ Χριστιανικὸ Μουσεῖο (ΒΧΜ: 001016).

2.13 Λιτανεία μετὰ μεγάλου Σταυροῦ (11^{ος} αἰ.)

Στὸ χειρόγραφο Μηνολόγιον Βασιλείου τοῦ Β', 11^{ος} αἰ. μ.Χ., ὑπάρχει ἀπεικονισμένη Λιτανεία μετὰ μεγάλου Σταυροῦ καὶ λαμπάδων, γιὰ τὴν μνήμη τοῦ Σεισμοῦ τῆς 26^{ης} Ἰανουαρίου.

Ὁ Σταυρὸς φαίνεται ἀντίγραφο τοῦ Σταυροῦ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ποὺ βρίσκεται στὸ Ἅγιον Ὅρος στὴν Ἱερὰ Μονὴ Μεγίστης Λαύρας, βλ. Εἰκ. 4, Εἰκ. 5.

Εἰκ. 17. Μηνολόγιον Βασιλείου τοῦ Β' - 11^{ος} αἰ. μ.Χ.. Λιτανεία μετὰ μεγάλου Σταυροῦ γιὰ τὴν μνήμη τοῦ Σεισμοῦ τῆς 26^{ης} Ἰανουαρίου (Vat.gr.1613).⁵⁶ Βλ. Εἰκ. 5.

⁵⁶ [Wikimedia](#) (πρόσβαση 28/10/2024).

2.14 Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (349 - 407 μ.Χ.)

«**Οὗτος [ὁ Σταυρός] ἐν τῇ Ἱερᾷ Τραπέζῃ**, οὗτος ἐν ταῖς τῶν Ἱερέων χειροτονίαις, οὗτος πάλιν μετὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τὸ Μυστικὸν Δείπνον διαλάμπει», [PG 48, 826].⁵⁷

«Ἄν τοίνυν εἴποι σοί τις τῶν Ἰουδαίων· **Τὸν ἐσταυρωμένον προσκυνεῖς;**»,⁵⁸ [PG 52, 839].

«Ὡσπερ γὰρ τὸ ὕδωρ βαστάζει τὴν γῆν, οὕτω καὶ **ὁ Σταυρὸς βαστάζει τὴν οἰκουμένην**», [PG 61, 34].

«**Σταυρὸς** Χριστιανῶν ἐλπίς, σταυρὸς νεκρῶν ἀνάστασις, σταυρὸς τυφλῶν ὁδηγὸς, σταυρὸς ἀπηλπισμένων ἐλπίς, σταυρὸς πεπλανημένων ὁδὸς, σταυρὸς ἀδικουμένων ἔκδικος, σταυρὸς χωλῶν βακτηρία, σταυρὸς πενήτων παραμυθία, σταυρὸς πλουσίων χαλινὸς, σταυρὸς ὑπερηφάνων καθαίρεσις, σταυρὸς ἀκολάστων μετάνοια, σταυρὸς τρόπαιον κατὰ δαιμόνων, σταυρὸς διαβόλου νίκος, σταυρὸς νηπίων παιδαγωγὸς, σταυρὸς ἀπόρων εὐπορία, σταυρὸς πλεόντων κυβερνήτης, σταυρὸς χειμαζόντων λιμὴν, σταυρὸς πολεμουμένων τείχος, σταυρὸς πατὴρ ὀρφανῶν, σταυρὸς προστάτης χηρῶν, σταυρὸς ἀδίκων κριτὴς, σταυρὸς δικαίων στῦλος, σταυρὸς θλιβομένων ἄνεσις, σταυρὸς νηπίων φύλαξ, σταυρὸς ἀνδρῶν κεφαλὴ, σταυρὸς πρεσβυτέρων τέλος, σταυρὸς φῶς τοῖς ἐν σκότει καθημένοις, σταυρὸς βασιλέων μεγαλοπρέπεια, σταυρὸς βαρβάρων φιλανθρωπία, σταυρὸς δούλων ἐλευθερία, σταυρὸς ἀπαιδευτῶν σοφία, σταυρὸς ἀνόμων νόμος, σταυρὸς προφητῶν κήρυγμα, σταυρὸς ἀποστόλων κατάγγελμα, σταυρὸς μαρτύρων καύχημα, σταυρὸς μοναζόντων ἀσκησις, σταυρὸς παρθένων σωφροσύνη, **σταυρὸς ἱερέων χαρὰ, σταυρὸς Ἐκκλησίας θεμέλιος**, σταυρὸς οἰκουμένης ἀσφάλεια, σταυρὸς ναῶν καθαίρεσις, σταυρὸς βωμῶν ἀνατροπὴ, σταυρὸς κνίσσης ἀφανισμὸς, σταυρὸς Ἰουδαίων σκάνδαλον, σταυρὸς ἀσεβῶν ἀπώλεια, σταυρὸς ἀδυνάμων δύναμις, σταυρὸς νοσοῦντων ἰατρὸς, σταυρὸς λεπρῶν καθαρισμὸς, σταυρὸς παραλυτικῶν σφίγις, σταυρὸς πεινῶντων ἄρτος, σταυρὸς διψῶντων πηγὴ, σταυρὸς γυμνῶν σκέπη· γυμνότητα δὲ ὅταν εἴπω, οὐ τὴν τοῦ σώματος λέγω, ἀλλὰ τὴν τῆς πίστεως», [PG 50, 819].

⁵⁷ Βλ. Βαρβάρα Χ. Γιαννακοπούλου, Ὅπου Θυσιαστήριον ἐκεῖ καὶ ὁ Ἐσταυρωμένος, 8/12/2023, Ὁρθόδοξος Τύπος.

⁵⁸ Προφανῶς ἡ προσκύνησις τοῦ Ἐσταυρωμένου Χριστοῦ ὑποννοεῖ καὶ ἀντίστοιχο Σταυρὸ μέ τὸ ἐκτύπωμα τοῦ Ἐσταυρωμένου ἢ Εἰκόνα.

2.15 Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός (675-749 μ.Χ.)

Λέει ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ἀμυνόμενος περὶ Σταυρῶν καὶ Εἰκόνων στὴν παναίρεση τῆς κατ' εὐφημισμὸν λεγομένης «Εἰκονομαχίας» ποὺ συντάραξε τὴν Ἐκκλησία γιὰ 100+ χρόνια:

«Τί γὰρ διαφέρει Σταυρός μὴ ἔχων τὸ τοῦ Κυρίου ἐκτύπωμα τοῦ ἔχοντος;» [PG 94, 1172]

Δηλ. σέ τί διαφέρει ὁ ἀπλός ἢ διάλιθος ἢ μεταλλικός ἢ ξύλινος Σταυρός ἀπὸ τὸν Σταυρὸ ποὺ ἀπεικονίζει τὸν Χριστό; Ἡ σέ τί διαφέρει ὁ Σταυρός χωρὶς Ἑσταυρωμένο, ἀπὸ τὸν Σταυρὸ μὲ τὸν Ἑσταυρωμένο;

Ἄρα ὑπῆρχαν τότε οἱ Εἰκονομάχοι ποὺ ἀπέρριπταν ἢ καλύτερα κατέστρεφαν Σταυρούς ποὺ εἶχαν ἐπάνω τὸν Ἑσταυρωμένο ἢ εἰκόνιζαν τὸν Χριστό, καὶ ἔφτιαχναν Σταυρούς χωρὶς τὸν Ἑσταυρωμένο.

Συνεπῶς καὶ γιὰ αὐτὸ δὲν ἔχουμε ἀρχαιότερους μεταλλικούς Σταυρούς μὲ τὸ ἐκτύπωμα τοῦ Κυρίου (μὲ τὸν Ἑσταυρωμένο δηλαδή)!

«Εἰ σταυροῦ εἰκόνα ἐξ οἰασοῦν ὕλης κατασκευασθεῖσαν προσκυνῶ, Τοῦ σταυρωθέντος καὶ τὸν Σταυρὸν σωτήριον δεῖξαντος τῆν εἰκόνα οὐ προσκυνήσω;» [PG 94, 1272].

«καὶ ἐπὶ σταυροῦ ἐκ τῶν ποδῶν καὶ χειρῶν καὶ τῆς πλευρᾶς αἷμα ἐξέχεεν»,⁵⁹ [PG 95, 409].

«Ὡσπερ γὰρ ἐν ὄλῳ τῷ κόσμῳ ἐγγράφως ἐκηρύχθη τὸ εὐαγγέλιον, οὕτως ἐν ὄλῳ τῷ κόσμῳ ἀγράφως παρεδόθη τὸ εἰκονίζειν Χριστὸν τὸν σεσαρκωμένον Θεὸν καὶ τοὺς Ἁγίους, ὥσπερ καὶ προσκυνεῖν τὸν Σταυρὸν καὶ κατ' ἀνατολὰς ἐστῶτας προσεύχεσθαι», [PG 94, 1301].

«Ἐπειδὴ διὰ τοῦ ξύλου ἐθανάτωσε τὸν πρωτόπλαστον ὁ Σατανᾶς, διὰ τοῦτο ὁ Κύριος ἐνανθρωπήσας διὰ τοῦ ξύλου τοῦ Σταυροῦ αὐτοῦ τὸν διάβολον καταπάτημα τῶν ποδῶν τοῦ ἀνθρώπου πεποιήκεν. Ὅσοι γὰρ ἔχουσι τὸ τοῦ Σταυροῦ σημεῖον, καταπατοῦσιν αὐτοῦ τὴν δύναμιν», [PG 96, 369].

⁵⁹ Εἰσὶ δυστυχῶς τινές ποὺ τοὺς ἐνοχλεῖ τὸ ἀπεικονιζόμενο αἷμα τοῦ Κυρίου στὴν Σταύρωσιν.

2.16 Ἅγιος Συμεών Ἀρχιεπίσκοπος Θεσ/νίκης (+1429)

«ὄπισθεν τοῦ θυσιαστηρίου αὐτοῦ ἐξ ἀνατολῶν τὸ εὐλογημένον ὄργανον τῆς θυσίας ὁ θεῖος **ἱσταται Σταυρός**, τετραμερῆς ὧν διὰ τὸν ἐν αὐτῷ προσπαγέντα τε καὶ συνέχοντα, καὶ τὰ ἄνω τοῖς ἐπὶ γῆς ἐνώσαντα», [PG 155, 341D].

«λαμβάνει τὸν Τίμιον Σταυρόν, **ὄπισθεν ἱστάμενον τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου**», [PG 155, 641].

ὡς εἴρηται. Καὶ τὸ θυσιαστήριον εἰσελθὼν, κάκει
θυμιάσας, καὶ ἀποθέμενος τὸ θυμιατήριον, λαμβάνει
τὴν τίμιον σταυρόν, ὄπισθεν ἱστάμενον τοῦ ἱεροῦ
θυσιαστηρίου, μὴ προηγουμένων τινῶν, μὴ φώτων

3 Ο ΣΤΑΥΡΟΣ ΠΙΣΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ, ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΚΑΙ ΣΤΟ ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ

3.1 'Ο Σταυρός και ὁ Ἐσταυρωμένος στὸν Κόσμο

Παρακάτω ἔχουμε φωτογραφίες με τὸν Ἐσταυρωμένο Χριστό μας στὴν Ἁγία Τράπεζα, ἀπὸ διάφορους Ὀρθόδοξους Ναοὺς στὸν Κόσμο καὶ στὴν Ἑλλάδα.

Εἰκ. 18. Ἱερός Ναός τῆς Ἁγίας Τριάδος τοῦ Ἑλσίνκι, με τὸν Μητροπολίτη Ταλλίνης καὶ πάσης Ἑσθονίας Στέφανον, στίς 25 Μαρτίου τοῦ 2014. Φαίνονται 3 Ἐσταυρωμένοι, καὶ στὴν Ἁγία Τράπεζα. Φωτ. ΠΔΠ, 2014.

Εἰκ. 19. Καθεδρικός Ναός τοῦ Ἐλσίνκι, *Uspenski Cathedral*. Ἐσταυρωμένος στήν Ἁγία Τράπεζα (2020).

Εἰκ. 20. Ἱερός Ναός Γενεσίου τῆς Θεοτόκου τοῦ Ἱστορικοῦ Ναυπλίου (16^{ος} αἰ.). Δύο Ἐσταυρωμένοι. Ἱερόν Κιβώριον (τοῦ 1877) μέ Παραπετάσματα.⁶⁰

⁶⁰ π. Διονυσίου Ταμπάκη, *Ξένοι στό ἴδιο μας τό σπίτι; Ἄκτιστον*, 29/10/2024 (πρόσβαση 4/11/2024).

Εικ. 21. Ρουμάνικος Καθεδρικός Ναός, Κλίβελαντ, Όχάϊο, ΗΠΑ. Έσταυρωμένος στην Αγία Τράπεζα (2020).

Εικ. 22. Καθεδρικός Ναός Σόφιας Βουλγαρίας. Λειτουργεί ο Πατριάρχης Βουλγαρίας Νεόφυτος (2017). Σταυρός στην Αγία Τράπεζα.

Εἰκ. 23. Ἑλληνικός Ναός Ἁγίου Δημητρίου, Τζαμάϊκα, Νέα Ὑόρκη, ΗΠΑ. Ἐσταυρωμένος πίσω ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα, καί Σύνθρονον πίσω ἀπό τόν Ἐσταυρωμένον. Φωτ. ΠΔΠ, 2017.

Εικ. 24. Πατριαρχείον Ἱεροσολύμων, Ἱερά Μονή Τιμίου Προδρόμου στήν Ὀρεινή (Ἐν Καρέμ), Ἐσταυρωμένος πίσω ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα, 7/7/2024.⁶¹

Εικ. 25. Σέρβικη Ἐκκλησία Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, Fair Oaks, ΗΠΑ. Μεγάλος Ἐσταυρωμένος πίσω ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα, 2015.

⁶¹ <https://www.youtube.com/watch?v=PibL7acf03s> (πρόσβαση 29/10/2024).

Εἰκ. 26. Σέρβικη Ἐκκλησία Ἁγίου Σάβα, Merrville, Indiana, ΗΠΑ. Μεγάλος Ἐσταυρωμένος πίσω ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα, 2024.

Εικ. 27. Ρωσικός Καθεδρικός Ναός της Παναγίας, Σάν Φραντσίσκο, ΗΠΑ (Άγιος Ίωάννης Μαξίμοβιτς). Έσταυρωμένος πίσω από την Αγία Τράπεζα. Φωτ. ΠΔΠ 2024.

Εἰκ. 28. Ρωσικός Καθεδρικός Ναός τῆς Παναγίας, Σάν Φραντσίσκο, ΗΠΑ (Ἅγιος Ἰωάννης Μαξίμοβιτς). Ἐσταυρωμένοι πίσω ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα τοῦ ἀριστεροῦ κλίτους, καί 3 Σταυροί ψηλά στό Τέμπλο. Φωτ. ΠΔΠ 2024.

Εἰκ. 29. Ρωσικός Καθεδρικός Ναός τῆς Παναγίας, Σάν Φραντσίσκο, ΗΠΑ (Ἅγιος Ἰωάννης Μαξίμοβιτς). Ὑπερμεγέθης Ἐσταυρωμένος στόν κυρίως Ναό στά ἀριστερά. Μπροστά ἡ Ἁγία Τράπεζα τοῦ ἀριστεροῦ κλίτους. Φωτ. ΠΔΠ 2024.

Εικ. 30. Ρωσικός Καθεδρικός Ναός Αγίου Νικολάου Νέας Υόρκης, mospatusa.com. Έσταυρωμένος πίσω από την Αγία Τράπεζα.

Εικ. 31. ROCOR (Russian Orthodox Church Outside Russia), eadiocese.org, Έσταυρωμένος πίσω από την Αγία Τράπεζα.

Καί στούς Παλαιορώσσους (σχισματικοί) ποῦ κρατᾶνε τήν ἀρχαία Παράδοση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, βλέπουμε τόν Ἐσταυρωμένο πίσω ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα.

Εἰκ. 32. Παλαιορώσσοι. Ἐσταυρωμένος πίσω ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα, 2017.

Εικ. 33. Αντιοχειανή Ορθόδοξη Αρχιεπισκοπή Αμερικής, Νέα Υόρκη, ΗΠΑ. Σταυρός στην Αγία Τράπεζα.

Εικ. 34. Αντιοχειανή Ορθόδοξη Έκκλησία της Παναγίας, Maryland, ΗΠΑ. Σταυρός στην Αγία Τράπεζα.

Στόν Παλαιοχριστιανικό Ναό τῆς Παναγίας Ἐκατονταπυλιανῆς (Καταπολιανῆς) στήν Πάρο, ὁ Ἐσταυρωμένος Χριστός πίσω ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα, καί μπροστά ἀπό τό ἀρχαῖο πολύβαθμο Σύνθρονον.

Εἰκ. 35. Παλαιοχριστιανικός Ναός τῆς Παναγίας Ἐκατονταπυλιανῆς, Πάρου. Ὁ Ἐσταυρωμένος Χριστός πίσω ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα, καί μπροστά ἀπό τό ἀρχαῖο πολύβαθμο Σύνθρονον. Φωτ. ΠΔΠ, 2019.

3.2 'Ο Σταυρός και ὁ Ἐσταυρωμένος στὸ Ἅγιον Ὄρος.

Παρακάτω, ἔχουμε φωτογραφίες ἀπὸ τὴν Παράδοση τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Εἰκ. 36. Ἱερά Μονὴ Μεγίστης Λαύρας. Ὁ μέγας Σταυρὸς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου,²⁰ πίσω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα, δῶρον τοῦ Αὐτοκράτορος Νικηφόρου Φωκά (+969 μ.Χ.), φωτ. romfea.gr. Βλ. ἐπίσης, Εἰκ. 5.

Εἰκ. 37. Ὁ ἄνω Σταυρὸς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου σὲ μεγαλυτέρα ἀνάλυση.⁶² Βλ. ἐπίσης, Εἰκ. 5.

⁶² Photo: [Vladimir Orlov](#) / Pravoslavie.ru. Πρόσβαση 21/11/2024.

Εἰκ. 38. Πρωτάτον Ἁγίου Ὄρους. Ἐσταυρωμένος πίσω ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα, φωτ. 27/11/2024.

Εἰκ. 39. Ἱερά Μονή Ἁγίου Παύλου. Ἐσταυρωμένος πίσω ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα (φωτ. romfea.gr).

Είκ. 40. Γερά Μονή Φιλοθέου. Δύο (2) Σταυροί, Ξύλινος προφανώς με Έσταυρωμένο (είναι περίοδος Πάσχα, για αυτό είναι μόνος ο Σταυρός), και Μεταλλικός.

Είκ. 41. Γερά Μονή Καρακάλλου. Έσταυρωμένος πίσω από την Αγία Τράπεζα (Youtube, МИР ПРИКЛЮЧЕНИЙ).

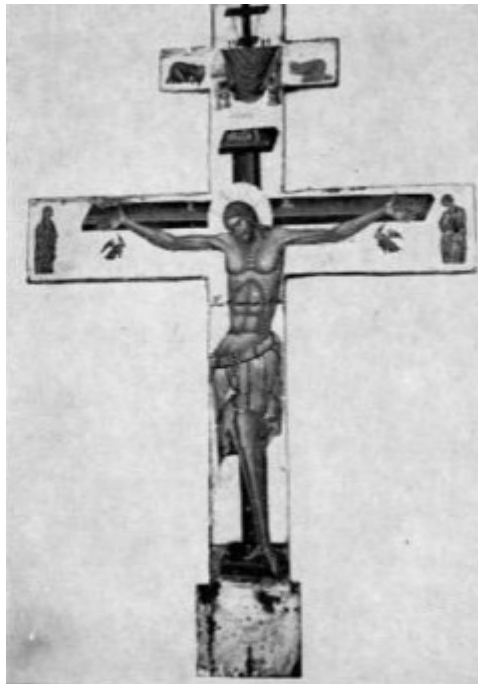
Εἰκ. 42. Τερά Μονή Ξενοφώντος. Ἐσταυρωμένος πίσω ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα (Youtube, ΜΙΡ ΠΡΙΚΛЮЧЕНИЙ).

Εἰκ. 43. Τερά Μονή Δοχειαρίου. Σταυρός πίσω ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα (Youtube, ΜΙΡ ΠΡΙΚΛЮЧЕНИЙ).

Είκ. 44. Ιερά Μονή Παντοκράτορος. Σταυρός πίσω από την Αγία Τράπεζα (φωτ. romfea.gr).

Είκ. 45. Ιερά Μονή Παντοκράτορος. Γραπτός Σταυρός 14ος αι.: «Ο ξύλινος αυτός σταυρός με την παράσταση τής Σταυρώσεως και τή συμβολική απεικόνιση στο επάνω μέρος τής Δευτέρας Παρουσίας ἦταν ἄλλοτε στημένος στὸν χώρο τοῦ ἱεροῦ, πίσω ἀπὸ τὴν Αγ. Τράπεζα».⁶³

⁶³ Άννα Κακαδιάρη, Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἐντυπῆς ἐκδόσεως....., *Τὰς Θύρας* (27/7/2024).

Εἰκ. 46. Ἱερά Μονή Γρηγορίου. Σταυρός πάνω στήν Ἁγία Τράπεζα (φωτ. romfea.gr).

Εἰκ. 47. Ἱερά Μονή Διονυσίου. Σταυρός πάνω στήν Ἁγία Τράπεζα (φωτ. romfea.gr).

Εικ. 48. Ίερά Σκήτη Αγίου Ἀνδρέα (Σεράϊ). Ἐσταυρωμένος πίσω ἀπό τό Ίερόν Κιβώριον. Ἐπίσης, Σταυρός στήν κορυφή τοῦ Κιβωρίου.

Εικ. 49. Παρεκκλήσιον, Ίερά Σκήτη Αγίου Ἀνδρέα (Σεράϊ). Ἐσταυρωμένος πίσω ἀπό τήν Αγία Τράπεζα.

Εἰκ. 50. Γερά Σκήτη Ἁγίας Ἄννης. Ἐσταυρωμένος πίσω ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα (Youtube, МИР ПРИКЛЮЧЕНИЙ).

Εἰκ. 51. Ἅγιον Ὄρος, Γερόν Κελλιον, Βίγλα. Ἐσταυρωμένος πίσω ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα. Φωτ. ΠΔΠ, 2024.

Εικ. 52. Αγιορείτικη Παράδοση. Γερά Μονή Ζωοδόχου Πηγής, Μοναστήρι του γ. Έφραϊμ στην Καλιφόρνια τών ΗΠΑ. Έσταυρωμένος πίσω από την Αγία Τράπεζα (ή άνω φωτογραφία είναι τήν περίοδο του Πάσχα για αυτό είναι μόνος ο Σταυρός). Φωτ. ΠΔΠ 2024.

Εἰκ. 53. Ἀγιορείτικη Παράδοση. Ἱερά Μονή Ἁγίου Μεγάλου Ἀντωνίου, Ἀριζόνα, ΗΠΑ. Μοναστήρι τοῦ γ. Ἐφραΐμ. Ἐσταυρωμένος πίσω ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα. Ἀρχιερατική Λειτουργία, 19/1/2020.

Εἰκ. 54. Ἅγιον Ὄρος, Ἱ. Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου, Σταυρός πίσω ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα (στό κέντρον τοῦ Σταυροῦ αὐτοῦ ὑπάρχει ἀπεικονισμένη ἡ Σταύρωσις), 11/1/2010.⁶⁴

⁶⁴ Diakonima.gr (πρόσβαση 29/10/2024).

“Ένας Κληρικός, είπε τὰ ἐξῆς (μεταξὺ ἄλλων) ἀνιστόρητα, γιὰ τὸ Ἅγιον Ὅρος καὶ τὴν Ἁγία Σοφία, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀπαντοῦμε·

(Κ): «Πέστε μου ὅσοι ἄντρες πήγατε στὸν Ἅγιον Ὅρος ἂν εἶδατε Σταυρωμένο πίσω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα. ΠΟΥ-ΘΕ-ΝΑ....».

Ἀπ.. Τί νὰ ποῦμε κι ἐμεῖς, ἴσως δὲν εἶδε καλά. Οἱ φωτογραφίες τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ ὁμιλοῦν μόνες τους, καὶ διαψεύδουν τὸν Κληρικόν. —Στὴν Ἱερὰ Μονὴ Θεοτόκου Κεχαριτωμένης στὴν Κων/πολη, ἀναφέρονται τέσσερις (4) ἀργυροὶ διάχρσοι Σταυροὶ ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, καὶ ὁ πρῶτος αὐτῶν (μᾶλλον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς) ἦταν ἱστορημένος (ἀγιογραφημένος).⁶⁵

(Κ): «Σταυρὸς ὑπάρχει στὸν Νάρθηκα. Σὲ πολλοὺς Νάρθηκες τῶν Μοναστηριῶν εἶναι ἕνας ὠραῖος Σταυρὸς....».

Ἀπ.. Ἴσως ἕτερος (ἄλλος) Σταυρὸς αὐτός! Καὶ στὴν Ἁγία Σοφία, πέραν τῶν Σταυρῶν τοῦ Βήματος, ἕνας μεγάλος ἀσημένιος ἐπίχρσος Σταυρὸς τῆς Λιτῆς εὑρισκόταν ἐντὸς τοῦ Ναοῦ.³⁸ Ἴσως ἀπὸ ἐκεῖ ἔχουν πάρει τὴν Παράδοσιν καὶ οἱ Ρώσοι ποὺ ἔχουν μεγάλο Σταυρὸ (πέραν τοῦ Βήματος) καὶ στὸν κυρίως Ναὸν στὰ ἀριστερά. Βλ. Εἰκ. 18, Εἰκ. 29. Τὸ Τυπικὸν τῆς Παναγίας Κοσμοσώτειρας περιγράφει ὅτι ὁ Σταυρὸς ποὺ χρησιμοποιεῖται στὴν Λιτῆ, εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ αὐτὸν ποὺ εἶναι στὸ Βῆμα.⁶⁶

(Κ): «Νὰ σᾶς πῶ πῶς ἦταν φτιαγμένη ἡ Ἁγία-Σοφία; Δὲν εἶχε κανέναν Σταυρὸ ἀπὸ πίσω ἢ Ἁγία-Σοφία».

Ἀπ.. Καὶ ἐδῶ διαψεύδεται ὁ ἐν λόγῳ Κληρικός. Ἐδῶ εἶχε ὁ Ἀπόστολος Πέτρος τῆς Πρώμης Σταυρὸν στὴν Ἁγία Τράπεζα 68 κιλῶν ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Μ. Κωνσταντῖνον, §2.1, δὲν θὰ εἶχε ἢ πρώτη καὶ ἢ δεύτερη (τοῦ Ἰουστινιανοῦ) Ἁγία-Σοφία; (!), βλ. §2.3.

⁶⁵ P. Gautier, “Le typikon de la Théotokos Kécharitôméné”, *Revue des études byzantines*, tome 43, (1985), 5-165, σ. 154.

⁶⁶ John A. Cotsonis, *Byzantine Figural Processional Crosses*, *Dumbarton Oaks*, 1994, σ. 37.

4 ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΑΣ ΑΡΘΡΑ

(διαθέσιμα εἰς τό *Ἀναλόγιον*⁶⁷, καί εἰς τό *Academia*⁶⁸):

- [ΠΠ1] *Πῶς ἐτέλεσε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός τήν «θείαν Εὐχαριστίαν» εἰς τόν Μυστικόν Δείπνον, μυστικῶς ἢ εἰς ἐπήκοον;*, [PDF], [PDF], 2/12/2020.
- [ΠΠ2] *Τὰ τρία Ἀμήν (Ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν) εἰς τήν μυστικήν στιγμήν τῆς εὐλογήσεως τοῦ Ἁγίου Ἄρτου καί τοῦ Ἁγίου Ποτηρίου*, [PDF], [PDF], 8/11/2020 (27/10/20).
- [ΠΠ3] *Ἐπιτρέπεται ἡ Γονυκλισία τίς Κυριακές;* [PDF], [PDF], 2004/5.
- [ΠΠ4] *Διάταξις τῆς Θείας Λειτουργίας 1334, Ἁγίου Φιλοθέου, V.480 [ΔΘΛ]*, [PDF], [PDF], πρόχειρον, 23/11/2020.
- [ΠΠ5] *Διάταξις τῆς Πατριαρχικῆς Λειτουργίας 1386 (Ἁγία Σοφία), παρὰ τοῦ πρωτονοταρίου τῆς Ἁγίας Σοφίας, διακ. Δημητρίου Γεμιστοῦ, V.135 [ΔΘΛ]*, [PDF], [PDF], πρόχειρον, 22/11/2020.
- [ΠΠ6] *Σύγχρονοι (Ἅγιοι) Γέροντες καί οἱ Μυστικές Εὐχές*, [PDF], [PDF], 8/2/2022.
- [ΠΠ7] *Ὁ ἸΘ' Κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας (364), καί ἡ ἀνάγνωσις τῶν Λειτουργικῶν Εὐχῶν*, [PDF], [PDF], 3/4/2022.
- [ΠΠ8] *Ποιοῦντος τοῦ Διακόνου τήν Εὐχὴν, ὁ Ἱερεὺς ἐπεύχεται τήν Εὐχὴν*, [PDF], [PDF], 30/10/2022.
- [ΠΠ9] *Εὐχή διὰ Προσφωνήσεως (Διακονικά)*, [PDF], [PDF], 5/12/2022.
- [ΠΠ10] *Ἱερατικόν Συλλειτουργον - σύγκρισις διατάξεων, Ἱερατικῶν, καί σχόλια*, [PDF], [PDF], 21/12/2022.
- [ΠΠ11] *Ἀνάλυσις τῶν Παλαιοχριστιανικῶν Βασιλικῶν (Ναῶν) τοῦ Δ' αἰῶνος ἐν Ἑλλάδι*, [PDF], 3/2/2024.
- [ΠΠ12] *Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τράπεζας, στήν Κωνσταντινούπολη, στήν Ἑλλάδα, καί ἀπὸ Ἀνατολή σέ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς — Τὰς θύρας, τὰς θύρας· Ποιῆς θύρες; Τὸ Ἱερόν Κιβώριον, τὰ Καταπετάσματα-Παραπετάσματα-Βῆλα, τὸ Φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, τὸ Φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα), τὸ Σύνθρονον*, [PDF], β' ἔκδ. 23/4/2024 (α' ἔκδ. 5/2/2024). Στὴν ἐργασία αὐτὴ ἀναλύουμε ἐκτενῶς καί πολλὰ ἐπιμέρους σχετικὰ θέματα, π.χ.:
- i. Κεφ. 5^{ον}, *Ὁ διαχωρισμὸς τῶν Φύλων στὸν Ναόν.*
 - ii. Κεφ. 18^{ον}, *Τὸ κλείσιμο τῆς Ὠραιᾶς Πύλης τοῦ Ἱεροῦ (τὰ Βημόθυρα καί τὸ Καταπέτασμα) στήν Θεία Λειτουργία στήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος.*
 - iii. Κεφ. 19^{ον}, *Τὸ κλείσιμο τῆς Ὠραιᾶς Πύλης τοῦ Ἱεροῦ (τὰ Βημόθυρα καί τὸ Καταπέτασμα) στὰ Ἱερατικά τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας — Σύγκριση, σχόλια.*
 - iv. Κεφ. 77^{ον}, 95^{ον}, *Τὸ Καταπέτασμα στὸν Ἅγιο Συμεὼν Ἀρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης (+1429).*
 - v. κλπ.
- [ΠΠ13] *Ἡ ἐξέλιξη τοῦ Καταπετάσματος (Τέμπλου, Εἰκονοστασίου, Φράγματος τοῦ Βήματος) [Βίντεο]*, 30/4/2024.
- [ΠΠ14] *Ὅτι τὸ χαμηλὸ Τέμπλο κυρίως, καί ἡ ἀνοιχτὴ Ὠραιὰ Πύλη, ἐμποδίζουν τὸν πιστὸν Λαὸν νὰ προσευχηθεῖ, καί πόσο κακὸ κάνει στοὺς Ἱερεῖς*, [PDF], α' ἔκδοσις (v.1.1), 31-30/5/2024.

⁶⁷ analogion.gr/typikon/liturgy-articles.

⁶⁸ independent.academia.edu/ΠΔΠ/Liturgical.

- [ΠΠ15] *Ευχές τῶν Κατηγουμένων (Ευχή διά Προσφωνήσεως, Συναπτή). Πόσοι προσεύχονται παράλληλα καί ταυτόχρονα; Αναφορές Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, καί περί Προσευχῆς στήν Λειτουργία, [PDF], α' ἔκδοσις, 22/7/2024.*
- [ΠΠ16] *Ὁ Διάκονος τό «Δεηθῶμεν» τό λέει πρώτα γιά τόν Ἱερέα, καί φυσικά γιά τόν Λαόν — «Τό γάρ, Δεηθῶμεν, οὐ τοῖς Ἱερεῦσι λέγεται μόνον, ἀλλά καί τοῖς εἰς τόν Λαόν συντελοῦσιν», Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, [PDF], α' ἔκδοσις, 22/7/2024.*
- [ΠΠ17] *Ὁ Ζωοποιός Σταυρός τοῦ Χριστοῦ ἀνέκαθεν δέσποζε στό Ἱερόν Βῆμα, στήν Ἁγία Τράπεζα, καί διέλαμπε ὅταν ἦταν ἀνοιχτή ἡ Ὁραία Πύλη, τό Καταπέτασμα – Καί περί τοῦ Συνθρόνου, καί περί τῆς Ἐγκυκλίου γιά τόν Σταυρό καί τήν θέση τοῦ Ἐσταυρωμένου Χριστοῦ στήν Ἐκκλησία τοῦ Μητροπολίτου Περιστερίου Γρηγορίου Παπαθωμά, [PDF] α' ἔκδοσις, 4/11/2024.*

Σχετικά Περιληπτικά μας ἄρθρα

(διαθέσιμα εἰς τό *Ἀναλόγιον*⁶⁷):

1. *Σταματεῖστε τοὺς Πειραματισμούς στήν Θεία Λατρεία, στήν Θεία Λειτουργία, στό Τυπικόν, α' ἔκδοσις, 29/5/2024.*
2. *Ἀπάντησις στόν π. Δανιήλ Γ. Αεράκη, γιά τό «Οὔτε μυστικά, οὔτε ψιθυριστά, οὔτε... ἀνύπαρκτα», α' ἔκδοσις, 11/6/2024.*

**Τέλος, καί τῷ Θεῷ,
Δόξα πάντων ἕνεκεν**